

”Hän ei halua kertoa asioista, joista hän ei osaa puhua.”

- Vanhempien kokemukset arjesta kielihäiriöisen lapsen kanssa ja ryhmätoiminnan vaikutukset

Turun yliopisto

Kasvatustieteiden laitos

Kasvatustiede

Susanna Bernitz

Pro gradu

Helmikuu 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kasvatustieteiden laitos / Kasvatustieteiden tiedekunta

BERNITZ, SUSANNA: ”Hän ei halua kertoa asioista, joista hän ei osaa puhua” – Vanhempien kokemukset arjesta kielihäiriöisen lapsen kanssa ja ryhmätoiminnan vaikutukset

Pro gradu -tutkielma, 63 s., 3 liites.

Kasvatustiede

Helmikuu 2021

Tämän Pro gradun tavoitteena on selvittää, millaisia kokemuksia vanhemmilla on arjesta kielihäiriöisen lapsen kanssa ja muuttuvatko kokemukset ryhmätoimintaan osallistumisen jälkeen. Tutkimuksen aineisto kerättiin haastattelemalla vanhempainryhmään osallistuneiden perheiden vanhempia. Lisäksi vanhemmat täyttivät haastatteluiden yhteydessä kyselylomakkeet. Haastattelut ja kyselyt toteutettiin syys-, loka- ja marraskuussa 2020 ennen ja jälkeen ryhmätoiminnan. Aineisto kerättiin osana Vuorovaikutuksen avaimet -hanketta, joka on suunnattu perheille, joissa on herännyt huoli lapsen puheen- ja kielenkehityksestä.

Tutkimuksen mukaan vanhemmat ovat huolestuneet lapsen kielen kehityksestä kotona, kun lapsen puhe on ollut epäselvää ja ymmärtäminen heikkoa. Vanhemmat kuvaavat suurimpien haasteiden liittyvän tilanteisiin, joissa vanhemmat eivät ymmärrä lasta tai lapsi ei ymmärrä hänelle annettuja ohjeita. Lisäksi haasteita luovat erilaiset siirtymätilanteet, lapsen puhumattomuus ja tarve vanhemman jatkuvaan läsnäoloon sekä lapsen yölliset heräilyt ja aggressiivisuus. Vanhemmat pohtivat ryhmätoiminnan jälkeen enemmän vaihtoehtoisia selityksiä lapsen haastavan käyttäytymisen taustalle ja pyrkivät näkemään tilanteita myös lastensa silmin. Tutkimuksen mukaan vanhempien mentalisaatiokyvyn vahvistaminen auttaa vanhempia ymmärtämään paremmin lapsensa käyttäytymistä.

asiasanat: kehityksellinen kielihäiriö, vuorovaikutus, vanhemmuus, mentalisaatio, reflektiivinen kyky

UNIVERSITY OF TURKU
Department of education / Faculty of education

BERNITZ, SUSANNA: "He won't tell about things he doesn't know words for" - Everyday life experiences of the parents whose child is diagnosed with developmental language disorder and the effects of group activity

Master's thesis, 63 pages, 3 appendixes
Educational sciences

February 2021

The aim of this master's thesis was to study everyday life experiences of the parents whose child is diagnosed with developmental language disorder and the possible effects of group activities on these experiences. The data was gathered by interviewing parents who participated in group activity. The parents also filled out questionnaires. Gathering data took place in September, October, and November 2020 before and after the group activity. The study is a part of "Vuorovaikutuksen avaimet" project created for families concerned about their children's language improvement.

The results of the study show that unclear speech of the child and weak level of understanding have made the parents worry about their child's language improvement. Parents relate the biggest challenges to situations where they do not understand the child, or the child does not understand given instructions. Other challenging situations occur when the child needs to move from one place to another, when the child is speechless or needs to get the parents' attention. Parents also find it difficult when the child wakes up during the night, and occasional aggressive behaviour. After the group activities the parents could give more alternate explanations for child's challenging behaviour and tried to see the situations from the child's perspective. The results of the study indicate that supporting parents' reflective function will help them to better understand their children's behaviour.

keywords: developmental language disorder, interaction, parenthood, mentalization, reflective function

Sisällys

1	<i>Johdanto</i>	1
1.1	Oikeanlaista tukea oikeaan aikaan	1
1.2	Tutkimuskysymykset	4
1.3	Tutkielman rakenne.....	4
2	<i>Tausta</i>	6
2.1	Puheen- ja kielenkehitys	6
2.1.1	Kehityksellinen kielihäiriö	10
2.1.2	Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi	14
2.2	Vanhemmat kasvattajina	15
2.2.1	Vanhemmuuden perustehtävä	18
2.2.2	Vanhemmuutta tukevat interventiot.....	20
2.3	Mentalisaatio	22
2.3.1	Vanhempien reflektiivinen kyky.....	25
3	<i>Metodologia</i>	28
3.1	Tutkimuksen tarkoitus.....	28
3.2	Vuorovaikutuksen avaimet -hanke.....	28
3.3	Aineiston keruu ja otanta	29
3.4	Aineiston analyysi	32
4	<i>Tulokset</i>	34
4.1	Huolen herääminen	34
4.2	Vaikeat tilanteet vanhempien kokemana	37
4.2.1	Nukkuminen	37
4.2.2	Tilanteet, joissa lapsi ei ymmärrä ohjeita.....	38
4.2.3	Vanhemman läsnäolon vaatimus.....	40
4.2.4	Tilanteet, joissa vanhempi tai joku muu ei ymmärrä lasta.....	42
4.2.5	Siirtymätilanteet	43
4.2.6	Lapsen puhumattomuus	45
4.2.7	Aggressiivisuus	46
4.3	Vanhempien kuvauksissa tapahtunut muutos	47
4.3.1	Nukkuminen	47
4.3.2	Vanhemman läsnäolon vaatimus.....	48
4.3.3	Tilanteet, joissa vanhempi ei ymmärrä lasta	50
4.3.4	Siirtymätilanteet	51
4.3.5	Lapsen puhumattomuus	53
4.4	Kyselyn tulokset.....	54
5	<i>Yhteenveto</i>	56
5.1	Pohdinta.....	56

5.2 Luotettavuus	61
<i>Lähteet</i>	64
<i>Liite 1 Teemahaastattelu ennen ryhmää</i>	72
<i>Liite 2 Teemahaastattelu ryhmän jälkeen</i>	72
<i>Liite 3 Kyselylomake ennen ja jälkeen ryhmän</i>	73

Taulukot

Taulukko 1. Kielenkehitys ennen kouluikää (mukaiillen Lyytinen 2014.).....	8
Taulukko 2. Aineistonkeruun vaiheet, 2020	30
Taulukko 3. Nukkuminen.....	38
Taulukko 4. Tilanteet, joissa lapsi ei ymmärrä ohjeita	39
Taulukko 5. Vanhemman läsnäolon vaatimus.	41
Taulukko 6. Tilanteet, joissa vanhempi tai joku muu ei ymmärrä lasta.....	43
Taulukko 7. Siirtymätilanteet.....	44
Taulukko 8. Lapsen puhumattomuus	46
Taulukko 9. Aggressiivisuus	47

1 Johdanto

Tutkin tässä pro gradussa, millaisia kokemuksia vanhemmilla on arjesta perheessä, jossa on herännyt huoli lapsen kielenkehityksestä. Tavoitteena on myös selvittää, onko ryhmätoiminnalla vaikutuksia vanhempien kokemuksiin perheen arjesta. Ryhmätoiminta on osa Vuorovaikutuksen avaimet -hanketta, jonka tavoitteena on kehittää varhaisen tuen toimintamalli. Tutkimuksen tuloksia hyödynnetään toimintamallin kehittämisessä.

Ensimmäisessä luvussa kuvataan tutkimuksen taustaa ja avataan, miksi aiheen tutkiminen on juuri nyt tärkeää. Tämän jälkeen esitellään tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset sekä tutkielman rakenne.

1.1 Oikeanlaista tukea oikeaan aikaan

Yhteiskunnassa on oltu pitkään huolissaan vanhempien jaksamisesta ja selviytymisestä. Perheet ovat pienentyneet ja sukupolvien väliset kontaktit ovat vähentyneet ja siksi vertaistuen saaminen on monille perheille haastavaa. Talouden taantuma on aiheuttanut leikkauksia monissa palveluissa ja köyhyys- ja työttömyysasteet ovat nousussa. Perheiden pitää muuttaa työn perässä, jolloin kontaktit ystäviin ja sukulaisiin ovat vähentyneet. (Kalland & Fagerlund & von Koskull & Pajulo 2016, 4.) Haasteita tuovat myös paineet onnistua henkilökohtaisessa elämässä ja vanhempana yksilöä korostavassa kilpailuyhteiskunnassa, jossa ihannoidaan tehokkuutta. Avun pyytäminen ja vaikeuksien kohtaaminen yhdessä läheisten kanssa on monelle haastavaa. (Määttä & Rantala 2016.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019) tekemän Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut (LTH) -tutkimuksen mukaan 4-vuotiaiden vanhemmat kokevat perheensä hyvinvoinnin hyväksi. Vanhemmista suurin osa (95%) kokee perheen arjen toimivan tavallisesti. Vanhemmat ovat tyytyväisiä elämäänsä (90%) sekä itseensä vanhempana (91%). Vanhempien jaksamista kuormittaa kuitenkin työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen. Vanhemmat kokevat tarvitsevänsä apua liittyen lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä lapsen

käyttäytymiseen tai tunne-elämään liittyviin ongelmiin. Vanhemmat kokevat tarvitsevansa tukea myös omaan jaksamiseen, mutta jättävät tuen tarpeen ilmaisematta ammattilaiselle. Lapsen kehitykseen, käyttäytymiseen tai terveyteen liittyvät tuen tarpeet vanhemmat taas jättävät harvoin ilmaisematta ammattilaisille. (THL 2019.)

Lasten vaativuuden on todettu olevan merkittävästi yhteydessä vanhempien kokemuksiin ja se tulisi ottaa huomioon, kun pohditaan vanhempien tarvitsemaa tukea. Malisen, Härmän, Sevónin ja Kinnusen (2005) tekemässä tutkimuksessa vanhempien arviot lasten vaativuudesta vaikuttivat vanhempien kokemuksiin vanhempi-lapsisuhteesta ja reagointiin ongelmatilanteissa. Mitä vaativampi lapsi oli, sitä heikompi oli vanhempien suhde lapseen ja sitä huonommin heidän reagointinsa toimi ongelmatilanteissa. (Malinen, Härmä, Sevón & Kinnunen 2005, 51–64.) Myös lapsen erityistarpeet kuormittavat perheen arkea ja vanhempien jaksamista. Autismikirjon lapsen vanhemmat kuvaavat arjen olevan selviytymistä päivä kerrallaan. Arkea kuormittavat vähäinen oma-aika, riittämätön yöuni ja lapsen autismikirjon oireet. Lapsen koetaan tarvitsevan jatkuvaa läsnäoloa ja ohjausta, jolloin vanhemmalle ei jää omaa aikaa, kotitöiden tekeminen on haastavaa ja yöunet katkonaisia. (Autismi- ja Aspergerliitto 2018, 5–11.)

Vaikka lapsen erityistarpeiden on todettu vaikuttavan arjen sujumiseen ja vanhempien jaksamiseen, kielihäiriöisen lapsen vanhempien kokemuksia ei ole tutkittu. Kun lapsi on vielä pieni, vanhemmilla on keskeinen rooli kielenkehitykseen liittyvien vaikeuksien havaitsemisessa. Riski kielellisiin vaikeuksiin olisi tärkeää huomata mahdollisimman varhain, koska tuki on tehokkainta, kun se aloitetaan mahdollisimman lähellä vaikeuden syntyajankohtaa. (Ahonen, Aro, Siiskonen & Ketonen 2014, 373–376.) Vanhempien keskeistä roolia kielenkehityksen havainnoijana tukee aiheesta tehty tutkimus. Lyytisen, Poikkeuksen, Leiwon, Ahosen ja Lyytisen (1996) tutkimuksessa vanhemmat seurasivat lapsensa kielenkehitystä ensimmäisen vuoden ajan. Tuloksissa havaittiin, että vanhempien tekemät arviot lapsen varhaisesta ääntelystä olivat yhteydessä lapsen myöhäisempään

kielenkehitykseen. Ollerin tutkimuksen mukaan vanhempien arviot lasten jokeltelusta ovat hyvin samanlaisia asiantuntijoiden arvioiden kanssa, mikä kertoo vanhemmilla olevan arvokasta tietoa lastensa kielenkehityksestä. (Jansson-Verkasalo & Guttorm 2010, 185.)

Lapsi, jolla on kielenkehityksen vaikeuksia, tarvitsee arjessaan mahdollisimman hyvää vuorovaikutusta. Kielenkehitystä voidaan edistää turvallisella, kannustavalla ja lapsen tarpeet huomioon ottavalla ilmapiirillä. (Ahonen ym. 2014, 373–375.) Varhaisilla vuorovaikutuskokemuksilla on merkittävä vaikutus lapsen aivojen toiminnalliseen kehitykseen ja tämän vuoksi lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen tukeminen on tärkeää. Aivot kehittyvät kovaa vauhtia lapsen ollessa 2–3-vuotias, joten vuorovaikutuksen ongelmien tunnistaminen ja varhaisen tuen antaminen perheille on ensiarvoisen tärkeää. (Mäntymaa & Puura 2011, 27.)

Erilaisilla interventioilla on pystytty vaikuttamaan vanhemmuustaitoihin sekä vuorovaikutukseen lapsen ja vanhemman välillä. Tutkimustietoa tarvittaisiin kuitenkin lisää perheistä, joissa on kasautuvia riskitekijöitä. Lisäksi tulisi arvioida, minkälaisesta tuesta erilaiset perheet ja vanhemmat parhaiten hyötyisivät. (Kalland & Salo, 2020.) Vuorovaikutuksen avaimet -hankkeessa pyritään luomaan toimintamalli, joka vastaa kielihäiriöisen lapsen vanhempien tarpeeseen saada tukea. Hankkeen vanhempainryhmillä pyritään parantamaan vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta tilanteessa, jossa lapsella on kielen kehityksen vaikeuksia. Vanhempainryhmän toiminnan taustalla on Pajulon, Salon ja Pyykkösen (2015) esittämä malli, jonka mukaan vanhemman mentalisaatiokykyä tukemalla voidaan vaikuttaa hyvien vuorovaikutuskokemusten kertymiseen ja turvallisen kiintymyssuhteen syntymiseen. Vanhemmat saavat ryhmässä tietoa kehityksellisestä kielihäiriöstä ja vinkkejä keinoista, joilla voidaan tukea lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Vanhempien mentalisaatiokykyä pyritään tukemaan pohtimalla lapsen näkökulmaa arjen haastavissa tilanteissa. Vanhemmat harjoittelevat myös omien tunnetilojen erottelua ja säätelyä sekä hakevat vaihtoehtoisia tulkintoja omille kokemuksilleen.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten vanhemmat kokevat arjen kielihäiriöisen lapsen vanhempina ja onko ryhmätoiminnalla vaikutusta arjen sujumiseen. Sujuva arki vaikuttaa niin vanhemman, kuin lapsenkin kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Toimiva vuorovaikutus vanhemman ja lapsen välillä vähentää väärinkäsitysten syntymistä ja molemminpuolista turhautumista.

Oikeanlaisen, toimivan ja tehokkaan tuen kehittämiseksi vanhempien kokemukset perheen arjesta ja ryhmätoiminnan tuomista mahdollisista muutoksista ovat tärkeitä. Tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat siitä syystä seuraavat:

1. Miten vanhemmille on herännyt huoli lapsen kielenkehityksestä?
2. Millaisia ovat vaikeat tilanteet kielihäiriöisen lapsen kanssa vanhempien kuvaamina?
3. Miten vanhempien kokemukset vaikeista tilanteista ovat muuttuneet ryhmätoiminnan jälkeen?

Hypoteesina on, että vanhemmat kokevat arjen helpommaksi ja vähemmän kuormittavaksi ryhmätoimintaan osallistumisen jälkeen. Ryhmätoiminnasta vanhemmat saavat lisää tietoa kehityksellisestä kielihäiriöstä, vertaistukea muilta ryhmään osallistuvilta vanhemmilta ja vinkkejä arjen sujumiseen. Vanhemman ja lapsen välillä käytävä vuorovaikutus voi helpottua ja vanhemman kokemus vanhempana pärjäämisestä parantua ryhmätoimintaan osallistumisen jälkeen.

1.3 Tutkielman rakenne

Tämä pro gradu -tutkielma koostuu teoreettisesta viitekehityksestä ja empiirisestä tutkimuksesta. Luvussa kaksi kuvataan aiheesta tehdyn tutkimuksen ja kirjallisuuden valossa kielenkehitystä, kehityksellistä kielihäiriötä ja vanhemmuutta. Lisäksi avataan mentalisaation ja reflektiivisen kyvyn käsitteitä.

Tämän jälkeen luvussa kolme käsitellään metodologiaa koskevat kysymykset. Teemahaastatteluiden ja kyselyiden tulokset on esitetty luvussa neljä ja niiden tarkempi analyysi luvussa viisi. Analyysin lisäksi luvussa viisi pohditaan tutkimuksen löydöksiä suhteessa aiempiin tutkimuksiin sekä tutkimuksen luotettavuutta ja mahdollisia jatkotutkimuksia.

2 Tausta

Tässä luvussa käydään läpi teoreettista viitekehystä tutkimuksen takana. Ensin kuvaillaan, miten lapsen kielenkehitys etenee, mitä tarkoitetaan kehityksellisellä kielihäiriöllä ja mitä puhetta tukevia ja korvaavia keinoja voidaan käyttää. Tämän jälkeen avataan vanhemmuuden käsitettä ja toimivan vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen taustalla olevaa mentalisaatiota ja reflektiivistä kykyä.

2.1 Puheen- ja kielenkehitys

Lapsi on heti synnyttyään kiinnostunut ihmisäänistä ja kasvoista. Vastasyntynyt on halukas sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja pyrkii jäljittelemään kasvonilmeitä. (Laakso 2014, 25.) Kielen kehityksen tarkka prosessi on vielä osittain tuntematon, mutta perusedellytykset kielen kehitykselle syntyvät neurobiologisista ja geneettisistä tekijöistä. Perusedellytyksiä ovat aistitoiminta ja sen kehittyminen sekä kognitiiviset taidot, kuten tarkkaavaisuus ja muisti. (Jansson-Verkasalo & Guttorm 2010, 182.) Puheen ja kielen kehittymiselle on välttämätöntä biologisen ja neurologisen kypsymisen lisäksi vuorovaikutus ympäristön kanssa. (Kunnari & Paavola 2012, 57).

Ääntelyn kehittymisen edellytyksenä on aivojen kypsyminen ja hermoverkkojen kehittyminen. Perimällä on vaikutusta hermoverkkojen järjestäytymiseen, mutta myös ympäristön virikkeillä voidaan vaikuttaa hermo- ja tukisolunmassan sekä hermoyhteyksien kasvuun. (Lyytinen 2014, 52.) Kielen oppimisen geneettisestä perustasta huolimatta lapsi tarvitsee varhaista vuorovaikutusta ja sosiaalista kasvuperustaa oppiakseen puhumaan (Korpolahti & Pihlaja 2019). Ympäristön virikkeillä voidaan osaltaan vaikuttaa siihen, miten kieli kehittyy lapsen kasvaessa. (Jansson-Verkasalo & Guttorm 2010, 182.)

Aiemmin ajateltiin, etteivät vauvat osaa kommunikoida, koska he eivät puhu. Näkemys viestivästä vauvasta on kuitenkin laajentunut ja voidaankin ajatella, että lapsen kommunikatiiviset taidot tulevat esille vanhemman ja lapsen

vuorovaikutussuhteessa. (Laakso 2014, 22–23.) Vuorovaikutuksellisen näkökulman ymmärtämiseksi pitää tuntea lapsen keinoja viestiä ja kommunikoida.

Vastasyntyneellä lapsella on jo kyky vuorovaikutukseen, mutta hän on vielä riippuvainen hoitajistaan. Tärkeimpänä kommunikaatiokeinona on itku, jonka avulla vastasyntynyt viestii tarpeistaan. (Sinkkonen & Korhonen 2016, 179–180.) Vauva oppii vastavuoroisen kommunikaation alkeita välittäessään tunteitaan hoitajalleen. Hoitaja tulkitsee vauvan toimintaa ja vastaa tämän eleisiin, ilmeisiin ja äänneisiin. Lapselle syntyy tätä kautta kokemus siitä, että hän voi vaikuttaa ympäristöönsä. Ensimmäisen ikävuoden jälkeen lapsi kiinnostuu yhä enemmän aikuisen toiminnasta ja suuntaa huomiotaan samoihin asioihin kuin aikuinen. Yhteiset tarkkaavaisuuden kohteet tarjoavat tilaisuuden keskustelulle ja kommunikaatiolle. (Kunnari & Paavola 2012, 58–59.)

Puheen kehitys lähtee liikkeelle kuulon kehittymisestä ja puheen havaitsemisesta (Lyytinen 2014, 52). Vastasyntynyt pystyy prosessoimaan kuulemaansa kieltä ja sen äänneitä, tavuja ja lauserakenteita. Lapsen kyky tuottaa puhetta kehittyy samalla puheen havaitsemisen kanssa. (Jansson-Verkasalo & Guttorm 2010, 182.) Vastasyntynyt äännelee yksittäisiä vokaaleja ja pikkuhiljaa mukaan tulee ääntelyn vaihteluita, kuten kiljahtelua (Laakso 2014, 35). Myös matkimisella on tärkeä rooli kielen omaksumisessa. Lapsi matkii ympäristössään kuulemaansa kieltä ja harjoittaa ääntöelimistöänsä. (Alivuotila 2010, 189.) Kuuloaistin riittävä kehittyminen ja äänihuulten hallinta mahdollistavat lapsen taidon jäljitellä äänneitä. Lapsi vahvistaa äännelemällä äänihuuliaan ja hermostollista säätelyjärjestelmää, joka ohjaa äänihuulten toimintaa. (Lyytinen 2014 53–54.)

Kielen ymmärtäminen kehittyy jo puheen tuottoa aikaisemmin. Lapsi reagoi yleensä vuoden ikäisenä omaan nimeensä, noudattaa lyhyitä toimintaohjeita ja toimii kehotuksien mukaisesti. Lapsen ääntely kehittyy jokelteluun, jossa lapsi toistaa erilaisia konsonantti-vokaalivarsarjoja, kuten ma-ma-ma sekä yhdistelee erilaisia tavuja. Jokeltelu on yhteydessä muuhun kielen

kehitykseen, kuten ensisanojen ilmaantumiseen. (Lyytinen 2014, 54.) Ensisanat ovat yleensä hyvin yksinkertaisia, koska äänteiden tuotto ja äänteiden yhdistely on vielä haastavaa (Kunnari & Savinainen-Makkonen 2010, 197).

Lapsi ymmärtää 2-vuotiaana, että kieli toimii yhteisöllisesti sovittujen sääntöjen mukaan ja erilaisilla asioilla on omat nimet. Hän oppii luokittelemaan asioita eri luokkiin ja nimeämään näitä. Sanasto ja sen monipuolisuus kasvavat osalla lapsilla tasaisesti ja osalla nopeasti lyhyessä ajassa. (Lyytinen 2014, 55–56.) Myös lapsen pyrkimykset kommunikaatioon kasvavat ensimmäisten elinvuosien aikana. Lapsi on kiinnostunut kommunikaatiosta ja käyttää kielellisiä keinoja kommunikointiin ja toisten aikomuksien ymmärtämiseen. Kommunikatiiviset taidot ovat kehittyneet jo sille tasolle, että lapsi pystyy 2–3 vuoden iässä käymään keskustelua esimerkiksi vastaamalla kysymyksiin. (Hoff 2014, 211.)

Seuraavassa taulukossa on kuvattu eri ikävuosina tapahtuvia keskeisiä kielen kehityksen muutoksia ennen kouluikää. Kielenkehitystä ja keskeisiä kehitysmuutoksia eri ikävuosina kuvataan pohjautuen siihen, miten lapsen kielenkehitys yleisesti ja tavallisimmin kehittyy. (Hoff 2014, 148). On kuitenkin huomioitava, että kielellisessä kehityksessä on suuria yksilöllisiä eroja.

Taulukko 1. Kielenkehitys ennen kouluikää (mukaillen Lyytinen 2014.)

Ikä	Keskeiset kehitysmuutokset
7–12 kk	<ul style="list-style-type: none"> ○ Monipuolinen jokeltelu ○ Toisten kanssa kontaktiin pyrkiminen ja eleet ilmaisun tukena
1–2 v	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ensisanat ○ Sanaston karttuminen: <ul style="list-style-type: none"> - Sanoja muutamasta sanasta yli 200 sanaan - Ymmärtää enemmän sanoja kuin pystyy käyttämään

	<ul style="list-style-type: none"> - Noudattaa lyhyitä toimintaohjeita ja kehotuksia - Symboliset leikkitoiminnot
3 v	<ul style="list-style-type: none"> ○ Uusia sanoja ja sanayhdistelmiä, joissa sanat taipuvat ○ Sanastossa eniten substantiiveja ja verbejä ○ Adjektiivien, pronomien ja partikkeleiden käyttö lisääntyy ○ Taivutusmuotojen käyttö kehittyy: <ul style="list-style-type: none"> - Monikon tunnus - Eri aikamuodot, kuten preesens ja imperfekti - Genetiivi, partitiivi ja sisä- ja ulkopaikallissijat - Mukana myös ”omatekoiset” muodot ja taivutukset
4 v	<ul style="list-style-type: none"> ○ Puhe on lähes ymmärrettävää ○ Apuverbien ja eri aikamuotojen sekä verbien taivuttaminen eri persoonamuodoissa ○ Käsky-, kiello- ja kysymyslauseet ○ Adjektiivien vertailuasteet ○ Esineiden paikan ja sijainnin ilmaiseminen
5 v	<ul style="list-style-type: none"> ○ Eri sanaluokkien sanojen esiintyminen samassa määrin kuin aikuisten puheessa ○ Ääntäminen yleiskielen mukaista ○ Sanojen taivutus ja lauseiden muodostamisen perussääntöjen hallitseminen ○ Ilmaisujen tarkentuminen asioiden kuvailuissa, laadullisessa tarkastelussa ja tarinankerronnassa
6 v	<ul style="list-style-type: none"> ○ yli 10 000 sanaa ○ Sujuva esineiden ja symbolien nimeäminen ○ Foneemisen tietoisuuden kehittyminen: <ul style="list-style-type: none"> - äänteiden erottaminen, yhdistäminen, poistaminen, lisääminen ja laskeminen ○ Vuorovaikutuksen perustaidot: <ul style="list-style-type: none"> - keskittyminen ja kuunteleminen, kysymysten kysyminen, toimiminen annettujen ohjeiden mukaan ja vuorotellen puhuminen

Kielen oppiminen on yhteydessä lapsen sosiaaliseen kehitykseen. Vastavuoroisten kommunikaatiotaitojen oppimiseen lapsi tarvitsee aikuisen tukea. (Korpilahti & Pihlaja 2019.) Vuorovaikutuksella ympäristön kanssa on merkittävä vaikutus kielen kehittymiselle ja tämän vuoksi sen tukeminen on tärkeää. Lapsi oppii parhaiten ympäristössä, jossa aikuiset ovat kiinnostuneita lapsesta ja tekevät hänen kanssaan asioita yhdessä. Yhteiset toiminta- ja leikkihetket, kuten lukeminen, pelaaminen ja jutteleminen, tukevat lapsen kehitystä monipuolisesti. Lapsella on leikin yhteydessä mahdollisuus käsitellä tunteitaan turvallisesti aikuisen ohjauksessa. (Lyytinen 2014, 66–67.) Lapsi oppii ilmaisemaan itseään, kun aikuinen on kiinnostunut lapsen kerronnasta ja rohkaisee häntä. Vuorovaikutusta voi tukea kannustavalla, kiireettömällä ja turvallisella ilmapiirillä, jossa lapsi uskaltaa epäonnistua ja turhautua, mutta myös onnistua ja iloita siitä. (Aro & Siiskonen 2014, 189, 191.)

2.1.1 Kehityksellinen kielihäiriö

Kielellinen kehitys ja siihen liittyvät vaikeudet ovat olleet tutkimuksen kohteena jo vuosikymmeniä. Tästä huolimatta kaikki vaikeuksien taustalla olevat syyt eivät ole selvillä. Haasteita tutkimukseen tuovat kielellisen kehityksen monimuotoisuus ja yksilöiden välillä olevat suuret yksilölliset vaihtelut. Vaikka puhe ja kieli kehittyvät useimmiten lapsilla ilman ongelmia, noin 20 prosentilla ilmenee erilaisia hankaluuksia, kuten puheen kehityksen viivästymää. (Ervast & Leppänen 2010, 212.)

Vanhemmat saattavat huolestua, kun 2-vuotias lapsi tuottaa vain vähän tai ei ollenkaan puhetta. Tällaisessa tapauksessa voi olla kyse viivästyneestä puheen ja kielen kehityksestä. (Ervast & Leppänen 2010, 212.) Kielen kehityksen viivästymä voidaan todeta lapsella kaksivuotiaana. Tämän ikäisenä lapsen sanavarasto on yleensä noin 50 sanaa ja tätä vähempi määrä voi kertoa epätavallisen hitaasta kielen kehityksestä. (Korpilahti, Kaljonen & Jansson-Verkasalo 2016). Kansainvälisessä kirjallisuudessa käytetään nimitystä ”late talker” lapsista, jotka oppivat puhumaan selvästi muita hitaammin. Late talker -lapset eivät puhu kahden vuoden iässä ollenkaan tai

sanasto ja sanojen yhdistäminen ovat heillä heikolla tasolla. (Ahonen, Määttä, Meronen & Lyytinen 2014, 85).

Puheen kehityksen viivästyminen vaikuttaa myös kielellisten vaikeuksien esiintyvyyteen myöhemmässä iässä. Tutkimuksen mukaan lapsilla, joilla oli kaksivuotiaana kielen kehityksen viivästyminen, oli merkittäviä kielellisiä vaikeuksia kolmivuotiaana (Rescorla & Roberts 1997). Osa myöhään puhumaan oppineista lapsista saavuttaa 2–3 vuoden iässä ikätovereidensa tason kielellisessä kehityksessä (Paul & Roth 2011). Kielen kehityksen viivästyminen ei aina puututa, vaan vanhempia ohjeistetaan odottamaan, että kieli kehittyy lapsen muun kehityksen mukana. Kaikki lapset eivät kuitenkaan saa muita ikätovereitaan kiinni kaikilla kielenkehityksen osalueilla ja myöhään puhumaan oppimisella voi olla vaikutuksia lapsen sosialisoitumiseen. (Capone Singleton 2017.)

Korpilahti, Kaljonen ja Jansson-Verkasalo (2016) tutkivat, mitä vaikutusta biologisilla tekijöillä ja ympäristöllä on kielen viivästyminen. 226 lasta osallistui 36 kuukauden ikäisenä kielen kehityksen arviointiin. Vanhemmat arvioivat lapsen sanavarastoa 13 ja 24 kuukauden ikäisenä ja näitä arvioita verrattiin lapsen tuloksiin sanan löytämisessä ja kielen ymmärtämisessä. Tutkimuksen mukaan vanhempien koulutus ja sosiaalinen status vaikuttivat positiivisesti lapsen kielen ymmärtämiseen. Isän osaikaisella työllä oli vaikutusta lapsen sanastolliseen kehitykseen ja tämä vahvistaa myös isän aktiivista roolia lapsen kielenkehityksessä. Äidin huoli lapsen kielen kehityksestä korreloi merkittävästi lapsen rajalliseen sanavarastoon 24 kuukauden ikäisenä ja huonoon kielen ymmärtämiseen 36 kuukautisena.

Kehityksellisellä kielihäiriöllä (engl. DLD, Developmental Language Disorder) tarkoitetaan häiriötä, jossa lapsen kielellinen toimintakyky kehittyy muusta kehityksestä poiketen. Kieli ei kehity muun iän ja kognitiivisen kehityksen mukaisesti. Aiemmin häiriötä kutsuttiin dysfasiaksi ja kielelliseksi erityisvaikeudeksi (engl. SLI, Specific Language Impairment). Häiriön diagnostisena kriteeristönä noudatetaan ICD-10-luokitusta, mutta

termi kehityksellinen kielihäiriö on WHO:n uudesta ICD-11-luokituksesta. Häiriö ei johdu neurologisesta sairaudesta eikä ympäristötekijöiden, tunne-elämän tai aistitoimintojen poikkeavuuksista, mutta nämä tekijät voivat myötävaikuttaa häiriöön. (Kehityksellinen kielihäiriö (kielellinen erityisvaikeus, lapset ja nuoret): Käypä hoito -suositus, 2019.)

Yhtä selittävää tekijää kielihäiriön taustalla on vaikea löytää, koska kielihäiriöiden oireet ja vakavuusasteet vaihtelevat hyvin paljon. Eri tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että perinnöllisyys on yksi merkittävä tekijä kielellisen kehityshäiriön taustalla (Ervast & Leppänen 2010, 214). Vaikeudet puhumisessa ja kirjoitetussa kielessä sekä lukemisessa ja kuuloärsykkeiden erottelussa esiintyvät usein suvuittain. Vaikka lapsen kielen tiedetään kehittyvän vuorovaikutuksessa, tutkimusten mukaan kielihäiriö ei synny siksi, että ei-kielellinen tai kielellinen vuorovaikutus ei olisi tukenut lapsen kielellistä kehitystä. (Ahonen ym. 2014, 78–82).

Vaikeudet voivat painottua eri tavoin puheentuottoon tai puheen ymmärtämiseen. Puhe voi olla epäselvää, kieliopillisesti puutteellista ja lauseet vajavaisia. Toisilla lapsilla puhe voi olla hyvinkin selkeää, mutta puheen ymmärtäminen on heille haastavaa. Vaikeudet ovat sanojen merkitysten muistamisessa ja niiden mielessä pitämisessä. (Ervast & Leppänen 2010, 212–213.) Lapsen taidot saattavat myös vaihdella kielen eri osa-alueilla, kuten sanaston laajuudessa tai kielen käytössä vuorovaikutuksessa. Tällaisessa tilanteessa kielellisten taitojen ero heikkojen ja vahvojen osa-alueiden välillä on suuri. (Ahonen ym., 2014, 76.)

Haasteet kielenkehityksessä näkyvät eri tavalla myös ympäristöstä riippuen. Kotona lapsi saattaa toimia hyvinkin sujuvasti, koska kotiympäristö ja rutiinit ovat tuttuja. Vanhemmat ymmärtävät lastaan ja osaavat kommunikoida hänen kanssaan, koska ovat tottuneet lapsen tapaan viestiä ja ymmärtävät hänen tarpeitaan. Kodin ulkopuolella esimerkiksi päiväkodissa haasteet saattavat kuitenkin näyttäytyä eri tavalla, kun ympäristö on erilainen ja mukana on muita saman ikäisiä lapsia. Varhaiskasvatuksen työntekijöillä voi olla myös

vanhempia enemmän koulutuksen tuomaa teoreettista tietoa lasten kielen kehityksestä. (Korpilahti & Pihlaja 2019.)

Kehityksellinen kielihäiriö voi vaikuttaa myös muiden taitojen oppimiseen. Haasteita saattaa olla kommunikatiivisten, sosiaalisten ja oppimisen taitojen omaksumisessa. (Ervast & Leppänen 2010, 212.) Tutkimusten mukaan kielen kehityksen vaikeudet ovat yhteydessä usein sosiaalis-emotionaalisen kehityksen vaikeuksiin. Kielen kehityksen vaikeudet ja sosiaalis-emotionaalisen kehityksen vaikeudet esiintyvät päällekkäin jopa 50–70 prosentilla (Redmond & Rice 1998). Hollo, Wehby ja Oliver (2014) osoittivat, että neljällä viidestä niistä lapsista, joilla oli vähintään lieviä kielen kehityksen vaikeuksia, oli myös sosiaalisia ja emotionaalisia vaikeuksia.

Lapsen kielen kehityksestä huolestutaan useimmiten lastenneuvolassa tai varhaiskasvatuksessa. Vanhempien kanssa käydään keskusteluja ja näiden pohjalta voidaan ehdottaa jatkotoimia, kuten tarkempia tutkimuksia puheterapeutilla. Puheterapeutin tekemä arviointi perustuu tietoihin lapsen muusta kehityksestä, vanhempien kanssa käydyistä keskusteluista ja testituloksista. (Korpilahti & Pihlaja 2019.) Varhaisvaiheen arvioinnissa lapsen tuottavaa puhetta arvioidaan suhteessa tyypillisesti kehittyvien lasten suoriutumiseen. Tuottavan puheen lisäksi tulisi nykykäsityksen mukaan arvioida kuitenkin myös neljä muutakin tekijää, jotka kertovat yleisemmin lapsen kommunikoinnista. Näitä ovat jokeltelu, leikki, kielen ymmärtäminen ja kielen käyttö, kuten sosiaalinen vuorovaikutus sekä jaettu tarkkaavaisuus. (Jansson-Verkasalo & Guttorm 2010, 184.)

Kielellisten vaikeuksien arvioinnissa tulisi arvioida lapsen kielellisiä taitoja lapsen luonnollisessa ympäristössä ja vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Asikaisen (2015) väitöskirjatutkimuksen mukaan osa lapsista ei suoriutunut ikätasoaan heikommin kielitesteissä, vaikka arjessa heillä ilmeni kielellisiä vaikeuksia. Huomion arvoista on myös, että vain puolet kontrolliryhmän lapsista suoriutui kielitesteissä ikätasonsa mukaisesti. Tutkimuksen perusteella kielellisten vaikeuksien arviointi ja diagnosointi sekä tuen tarpeen arvioiminen pelkästään kielitesteillä ei ole perusteltua.

2.1.2 Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi

Lapsi saattaa turhautua, jos hän ei saa ilmaistua itseään tai ymmärrä muiden puhetta. Puheen ja ymmärtämisen vaikeudet saattavat näkyä silloin vetäytymisenä, kiukkuna ja levottomuutena. (Ketonen ym. 2014, 201.) Tilanteissa, joissa puheen tuottaminen tai ymmärtäminen on haastavaa, voidaan viestintää ja kommunikaatiota tukea erilaisilla menetelmillä. Esteettömällä viestinnällä tarkoitetaan puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja, joista käytettiin aiemmin vain nimitystä AAC-keinot (engl. Augmentative and Alternative Communication.) Esteetön viestintä on käsitteenä uudempi ja kuvastaa yhteisöllistä toimintaa yhtä yksilöä ja vammaisuutta korostamatta. Keinoja esteettömään viestintään ovat tukiviittomat, kuvat, piirtäminen, kehonkieli, puhelaitteet ja viestintäohjelmat. Esteettömällä viestinnällä pystytään luomaan kaikille lapsille tasa-arvoinen ympäristö, joka tukee lapsen ymmärtämisen, itseilmaisun ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä. (Merikoski & Pihlaja 2019.)

AAC-keinoilla pyritään tarjoamaan yksilölle mahdollisuus osallistua keskusteluihin ja aktiviteetteihin, joihin hän haluaa osallistua. Vuorovaikutuksen tavoitteena voi olla omien tarpeiden ilmaisu, informaation jakaminen, vuorovaikutussuhteiden kehittäminen tai sosiaaliseen ympäristöön sopeutuminen. Vuorovaikutuksen onnistuminen on kuitenkin riippuvainen yksilön kiinnostuksen kohteista ja kyvyistä sekä vallitsevista olosuhteista. (Beukelman & Mirenda 2013, 9–10.) Molempien osapuolien on oltava vuorovaikutuksessa tasa-arvoisessa asemassa ja tunnettava tulevansa ymmärretyksi. Vuorovaikutuksessa ei aina tarvita kieltä, vaan tärkeämpiä keinoja voivat olla yhteinen toiminta, katse tai kosketus. (Papunet 2019a.)

Tukiviittomat ovat peräisin viittomankielestä, mutta ne eivät ole varsinaisesti kuitenkaan viittomankieltä. Tukiviittomia käytetään puhutun kielen järjestyksen mukaisesti ja niiden avulla ilmaistaan viestin tärkein sisältö. (Papunet 2020b.) Jos lapsi on tottunut siihen, ettei pysty puheen avulla ilmaisemaan itseään, hän voi passivoitua ja antaa muiden puhua hänen puolestaan. Tukiviittomat tarjoavat lapselle mahdollisuuden itsensä

ilmaisuun muutoinkin, kuin puheella. (Ketonen ym. 2014, 204–205.) Monelle lapselle siirtymätilanteet ovat haastavia, mutta kun tilanteessa käytetään visuaalisuutta, kuten tukiviittomia, lapsen on helpompi ymmärtää tilannetta ja ennustaa tulevaa. Tukiviittomia käyttämällä voidaan vähentää lapsen paineita itsensä ilmaisuun ja jopa lisätä puhetta. (Merikoski & Pihlaja 2019.)

Kuvia käytetään kommunikoinnissa puheen ja sanattoman viestinnän rinnalla. Kuvan avulla voi kertoa asiasta, jota ei pysty sanallisesti ilmaisemaan tai havainnollistaa asioita, joiden ymmärtäminen puheesta tai kirjoitetusta tekstistä on vaikeaa. (Papunet 2019b.) Kun lapsi opettelee käyttämään kuvia kommunikoinnissa, läheisten näyttämä esimerkki on tärkeä. Kuvan merkitys ja tulkinta voivat tarkentua myöhemmin arjen tilanteissa, vaikka lapsi ei heti kuvan käytön tilanteessa ymmärtäisi kuvan sisältöä. Kommunikointikumppanin kanssa jaetut onnistumisen kokemukset ovat tärkeitä, kun opetellaan uutta tapaa viestiä. (Tikoteekki.)

Kuvien tapaan ilmaisun tukena voidaan käyttää myös piirtämistä. Nopeassa piirrosviestinnässä piirretään paperille kuvia, joiden avulla lapsi voi kertoa asioistaan ja kommunikoida toisten kanssa. Kuvia voidaan piirtää nopeasti lapsen kielelliset taidot huomioiden. Piirtämisen ja muiden puhetta tukevien ja korvaavien keinojen käytössä on tärkeää, että lapsi saa kertoa hänelle tärkeistä asioista ja osallistua keskusteluun aktiivisesti. (Papunet 2020a.) Puhetta tukevien keinojen käytöstä on hyötyä myös puheen ymmärtämiseen. Lapsen kanssa kommunikoivat henkilöt hidastavat omaa puhettaan ja korostavat tärkeitä sanoja käyttäessään kuvia, viittomia ja piirroksia viestinnän apuna. Tämä auttaa lasta kuuntelemaan ja ymmärtämään puhetta. (Ketonen ym. 2014, 205.)

2.2 Vanhemmat kasvattajina

Vanhempien erilaiset kasvatustyyli ja niiden vaikutukset lapsen elämään ovat olleet pitkään tutkimuksen kohteena. Lasten kanssa työskentelevillä asiantuntijoilla, kuten opettajilla ja lääkäreillä, on yhteneväisiä mielipiteitä siitä, miten lapsia tulisi kasvattaa. Monet näistä näkemyksistä ovat laajalti

yhteiskunnassa hyväksytyjä ja niitä voidaan pitää lasten kasvattamista määrittelevinä ohjeina. (Lareau 2011, 4.) Darling ja Steinberg (1993) ovat jakaneet kasvatukseen vaikuttavat tekijät tavoitteisiin, käytäntöihin ja tyyliin. Vanhemmat asettavat kasvatukselleen tavoitteita, joihin he suuntaavat huomionsa ja panostuksensa. Tavoitteiden lisäksi vanhempien kasvatusta ohjaavat erilaiset uskomukset eli näkemykset siitä, miten lapsen kehityksen tulisi edetä ja millainen rooli vanhemmilla on kehityksen tukemisessa. Kasvatuskäytännöt kuvaavat laajemmin vanhempien tapoja toimia vuorovaikutuksessa lapsen kanssa sekä erilaisia vanhemmuustyyliä. (Hoff & Laursen & Tardif 2002, 235.)

Vanhemmuustyyliä kuvaavat vanhempien asenteita ja tunteita, jotka ilmenevät vuorovaikutuksessa lapsen kanssa ja vaikuttavat kodin tunneympäristöön. Vanhempien käytös, tunneilmaisu, äänensävy ja elekieli arkipäivän tilanteissa tuovat esille erilaisia vanhemmuustyyliä. (Darling & Steinberg 1993.) Baumrind (1971) on luokitellut vanhemmuustyyliä vanhempien lasta kohtaan käyttämän kontrollin mukaan. Kontrollia on kolmenlaista: autoritaarista, auktoritatiivista ja sallivaa. Autoritaariset vanhemmat ajattelevat kontrollin olevan kokonaan vanhemmilla ja lapsen toimivan aina niin, kuin vanhemmat ohjeistavat. Autoritaariset vanhemmat eivät osoita lasta kohtaan lämpimyyttä, vaan pyrkivät kontrolloimaan lastaan ja saamaan hänet tottelemaan (Keinänen ym. 2011, 16). Auktoritatiiviset vanhemmat ovat otteeltaan lämpimämpiä, kuin autoritaariset emotionaalisesti etäiset vanhemmat ja pyrkivät ohjaamaan lasta keskustelemalla hänen kanssaan. Sallivat vanhemmat antavat lapselle paljon vapauksia ja suhtautuvat lapsen toiveisiin myöntyvästi. (Baumrind 1971.) He arvostavat lapsen omia toiveita ja antavat lapsen toimia hyvin vapaasti niiden mukaan (Keinänen ym. 2011, 16). Maccoby ja Martin (1983) ovat jatkaneet Baumrindin luokittelua jakamalla sallivan kasvatuksen vielä hemmotteluksi ja laiminlyönniksi. Hemmottelvat vanhemmat huomioivat lapsen ja hänen tarpeensa, mutta eivät vaadi lapselta paljoa. Laiminlyövät vanhemmat taas eivät huomioi lasta tai vaadi häneltä mitään.

Maccoby ja Martin (1983) ovat jakaneet vanhemmuustyyliä lisäksi kahteen ulottuvuuteen, lapsen tarpeisiin vastaamiseen (engl. responsiveness) ja vaativuuteen (engl. demandingness). Lapsen tarpeisiin vastaavat vanhemmat ovat kiinnostuneita lapsen asioista ja haluavat auttaa sekä kannustaa lasta vaikeissa tilanteissa. Vaativat vanhemmat taas kokevat tarvetta ohjata ja kontrolloida lapsen käyttäytymistä. Valvomalla lasta ja asettamalla hänelle rajoja vanhemmat pyrkivät ohjaamaan lapsen osaksi perhettä ja yhteiskuntaa. Vanhempien vaativuus voi myös tukea myönteisesti lapsen kasvua, jos vanhemmat puuttuvat perustellusti lapsen ongelmalliseen käyttäytymiseen rajoja asettamalla. (Metsäpelto & Pulkkinen 2004, 212).

Parhaiten lasten kehitystä tukee Baumrindin (1989) mukaan auktoritatiivinen vanhemmuustyyli, koska sen omaavat vanhemmat ovat lasta kohtaan lämpimiä ja ohjaavat lapsen toimintaa pyrkimällä hänen kanssaan vastavuoroiseen vuorovaikutukseen (Keinänen ym., 16). Auktoritatiiviset vanhemmat auttavat lasta tasapainottelemaan yksilöllisten ja yhteiskunnallisten tarpeiden sekä vaatimusten välillä. (Darling & Steinberg 1993). Lapsen hyvinvoinnin kannalta on haitallista, jos vanhemmat ovat lämpimiä ja asettavat rajoja, mutta myös syyllistävät lasta paljon. Lämpimän, mutta samalla syyllistävän vanhemmuustyylin on todettu lisäävän lapsen ongelmakäyttäytymistä. (Aunola & Nurmi 2005.)

Vanhempien sosiaalisten juurien, sosiaalisen statuksen ja sosioekonomisen aseman vaikutusta siihen, miten vanhemmat toimivat lastensa kanssa, on tutkittu pitkään. Alemman sosioekonomisen aseman vanhemmat ovat enemmän huolissaan lastensa sopeutumisesta sosiaaliin odotuksiin ja ohjaavat vuorovaikutuksessa lastaan suorilla käskyillä enemmän, kuin korkean sosioekonomisen aseman vanhemmat. Korkean sosioekonomisen aseman vanhemmat ovat huolissaan lapsensa oma-aloitteisesta kehittämisestä ja luovat kotiinsa ilmapiirin, jossa lapset ovat aikuisten tapaan tasa-arvoisia osallistujia ja jossa asiat ratkaistaan keskustelemalla. (Hoff ym. 2002, 246.) Korkean sosiaalisen statuksen perheistä tulevien äitien on todettu arvostavan lapsen itseohjautuvuutta ja tarjoavan lapsilleen kognitiivisesti haastavia

tehtäviä sekä emotionaalista tukea. (Mokrova & O'Brien & Calkins & Leerkes & Marcovitch 2012).

Perheet rakentavat elämäänsä osana sosiaalista ympäristöä ja sen suomia mahdollisuuksia (Lareau 2011). Yksilön saama koulutus heijastuu yksilön taustasta, kun asuinympäristö, koulujen valintajärjestelmät, tasoerot koulujen välillä sekä mahdollisuudet yksityiseen kouluun tarjoavat yksilöille erilaiset lähtökohdat koulutukseen (Phillips & Schweisfurth 2014, 91). Sosiaalisesta asemasta riippuen yksilöillä on eri määrä kulttuurista tietämystä, kuten tietoja, taitoja ja ymmärrystä sosiaalisista prosesseista. Kulttuurinen tietämys uusintaa eriarvoisuutta, koska se vaikuttaa merkittävästi yksilölle tarjoutuviin mahdollisuuksiin. Tutkimusten mukaan keskiluokkaisilla aikuisilla on enemmän tietoa instituutioiden toiminnasta ja he osaavat käsitellä instituutioiden kanssa vastaan tulevia ongelmia paremmin, kuin työväenluokan aikuiset. Keskiluokkaisten nuorten aikuisten toiminta vastaa instituutioiden odotuksia ja he suoriutuvat siksi menestyksekkäästi. (Lareau 2015.)

2.2.1 Vanhemmuuden perustehtävä

Pulkkinen (2002) kuvaa lapsen tarpeisiin vastaamista lapsilähtöisen vanhemmuuden käsitteellä. Sen mukaan vanhemmuudessa on kyse lapsen kehitystarpeiden ymmärtämisestä ja niiden tukemisesta sekä kehitystason mukaisten tavoitteiden ja rajoitusten asettamisesta. Lapsilähtöinen vanhemmuus kuvaa vanhemmuutta lapsen ja vanhemman välisenä vuorovaikutuksena, joka tukee lapsen myönteistä sosiaalista kehittymistä. Vanhemman tulee suojata lasta ikäkauteen sopimattomilta vaikutteilta. (Pulkkinen 2002, 141.)

Sinkkonen (2012) kuvaa vanhempien perustehtävän olevan lapsen perustarpeista, kuten riittävästä ravinnosta, puhtaudesta, levosta ja unesta, huolehtiminen. Vanhempien tulee myös mahdollisuuksien mukaan estää lasta joutumasta vaaraan. (Sinkkonen 2012, 22–23.) Turvallisuuden tunne on keskeinen tekijä inhimillisessä kehityksessä. Lapsi tarvitsee ihmisten

läsnäolon lisäksi hoivaa ja huolenpitoa sekä tunteen siitä, että hänen tarpeisiinsa vastataan. Elinolosuhteiden puutteellisuudella ja perustarpeiden laiminlyönnillä on vaikutusta lapsen kielelliseen kehitykseen. (Laakso 2014, 27.) Määttäsen ja Uusiautin (2012) mukaan vanhemman tehtävä on asettaa lapselle turvallisia rajoja ja arvostaa lasta sellaisena, kun hän on. Turvallisessa ja välittävässä ympäristössä lapsi uskaltaa näyttää ja käsitellä tunteitaan sekä tukeutua tarvittaessa vanhempiin. (Määttäsen & Uusiautti 2012, 3.)

Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde rakentuu jo raskauden aikana, kun halu sitoutua huolehtimaan lapsesta kasvaa raskauden tuomien muutosten myötä. Kallandin (2017) mukaan vanhemmaksi kehittymisen ydintehtävänä on ymmärtää lapsen olevan erillinen itsestä ja hänellä olevan omia kokemuksia, joiden syntyminen on yhteydessä häntä hoitavan vanhemman kokemuksiin. Vaistonvarainen eli intuitiivinen vanhemmuus kuvaa vanhemman kykyä toimia tiettyjen käyttäytymispiirteiden mukaisesti. Vanhempi suuntaa kasvonsa lähelle vauvan kasvoja ja puhuu vauvalle korostaen äänenpainojaan. Turvallisen kiintymyssuhteen varassa lapsi uskaltaa toimia aktiivisesti ja olla utelias uusia tilanteita kohtaan. (Kunnari & Paavola 2012, 58.)

Michael Lamb (1986) jakaa vanhemmuuteen sitoutumisen kolmeen eri osaluokkaan, jotka ovat vuorovaikutus, saatavilla olo ja vastuullisuus. Vuorovaikutus on aikaa, jolloin vanhempi on lapsen kanssa kahdestaan vuorovaikutuksessa. Saatavilla olo tarkoittaa sitä, että vanhempi voi tehdä omia asioitaan, mutta lapsen tarvitessa tukea, vanhempi on saatavilla tukemassa. Vastuullisuus on huolehtimista lapsen hyvinvoinnista ja turvallisuudesta. Se sisältää myös vanhemman ajatukset siitä, miten lasta pitäisi kasvatella ja miten omaa aikaa jakaa itselle tärkeiden asioiden kesken. (Malinen ym. 2005, 51–64.)

2.2.2 Vanhemmuutta tukevat interventiot

Lasten ja perheiden tukemiseen kehitetyistä interventioista on kerätty tietoa Kasvun tuki -sivustolle, joka on tarkoitettu lasten ja perheiden parissa työskenteleville ammattilaisille. Tietolähde kerää tietoa työmenetelmistä, joilla voidaan tukea lapsia ja heidän perheitään mahdollisimman hyvin varhaisessa vaiheessa. Työmenetelmien tavoitteena on lasten ja nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen. Tietolähteessä arvioidut menetelmät ovat suunnattu perheille, joissa on alle 18-vuotiaita lapsia. Menetelmien on pohjaututtava tutkimustietoon lasten ja nuorten kehityksestä ja niiden järjestämiseen on saatava koulutusta. Lisäksi menetelmien pitää noudattaa eettistä arvopohjaa, josta näkyy asiakaslähtöisyys, vuorovaikutus, osallistavuus ja voimaannuttavuus. (Kasvun tuki 2017b.) Seuraavaksi esitellään muutamia Suomessa käytössä olevia interventioita, joiden vaikuttavuudesta on vahvaa tutkimusnäyttöä.

Voimaperheet-vanhempainohjausohjelma on kehitetty perheille, joiden alle kouluikäisellä lapsella on vanhemman tai ammattilaisen arvion mukaan käyttäytymiseen liittyviä vaikeuksia. Ohjelma on kehitetty yhteistyössä kanadalaisen tutkimusryhmän kanssa Turun yliopiston Lastenpsykiatrian tutkimuskeskuksessa. Kunnissa, joissa toimintamalli on käytössä, perheet saavat Voimaperheet-kyselylomakkeen nelivuotisneuvolassa. Hoito-ohjelma kestää 3–4 kuukautta ja se toteutetaan internet-sivustolla. Ohjaajina toimivat perhevalmentajat, jotka ovat terveydenhuollon ammattilaisia. Perhevalmentajat ohjaavat perheitä käytännön harjoituksissa ja tukevat haasteiden läpi käymisessä. Ohjelman vaikuttavuutta on tutkittu Kanadassa (McGrath ym. 2011) sekä Suomessa (Sourander ym. 2016) ja molemmissa tutkimuksissa ohjelmaan osallistuneiden lasten käytöshäiriöt vähenivät koeryhmässä kontrolliryhmään verrattuna. (Kasvun tuki 2017c.)

Toinen käytöshäiriöiden hoitamiseen ja ennaltaehkäisyyn tarkoitettu interventio on Ihmeelliset vuodet -vanhempainryhmä. Ryhmä on tarkoitettu vanhemmille, joiden 3–12-vuotiailla lapsilla on käytöshäiriöitä. Tavoitteena on opettaa vanhemmille toimintatapoja, joiden avulla voidaan parantaa lapsen käytöstä sekä itsetuntoa. Vanhempia kannustetaan tekemään asioita

yhdessä lapsen kanssa ja olemaan tietoisesti läsnä. Lisäksi ryhmässä korostetaan kehumisen ja palkitsemisen sekä rajojen asettamisen tärkeyttä. Ohjaajina toimivat kaksi koulutettua ryhmänohjaajaa. (Kasvun tuki 2017a.) Toimintamallin vaikuttavuudesta on vahvaa tutkimusnäyttöä ja useammassa tutkimuksessa on havaittu koeryhmän käytösoireissa merkittävää laskua kontrolliryhmään verrattuna (Axberg & Broberg 2012; Karjalainen & Santalahti & Sihvo 2016; Pidano & Allen 2015).

Families first -tutkimusprojektissa on kehitetty Vahvuutta vanhemmuuteen (VV)-perheryhmämalli, joka on mentalisaatioon pohjautuva ryhmäinterventio ensimmäisen lapsen saaville vanhemmille. Intervention taustalla on alun perin Parents first -formaatti, joka kehitettiin Yalen Child Study Centerissä. VV-perheryhmämallin tavoitteena on tukea vanhempien mentalisaatiokykyä ja sensitiivisyyttä vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Ryhmätoimintaa pilotoitiin vuosina 2007-2010 ja se toteutettiin ensimmäisen kerran vuosina 2010-2014. Interventioon kuuluu joka toinen viikko järjestettävä ryhmätapaaminen, joita on yhteensä 12. Ryhmä on tarkoitettu ensimmäisen lapsen saaneille vanhemmille ja ryhmään voi osallistua lapsen ollessa 3–4 kuukautta vanha. Kaksi koulutettua ryhmänohjaajaa ohjaavat vanhempia pohtimaan lapsen tunteita ja tarpeita ulkoisen käyttäytymisen takana. (Kalland & Fagerlund & von Koskull & Pajulo 2016, 3–10.)

VV-perheryhmämallin kehittämisestä ovat vastanneet Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Folkhälsan. Ryhmätoiminnan vaikutusta vanhemmuuteen ja vanhempien hyvinvointiin sekä parisuhteen on tutkittu seuraamalla yli tuhatta vanhempaa raskausajalta siihen asti, että lapsi täyttää kaksi vuotta. Alustavien tulosten mukaan matalan kynnyksen ryhmätoiminnalla pystytään tukemaan äitejä, joilla on riski sairastua masennukseen ja isiä, jotka ovat lievästi masentuneita. Vanhemmuuteen liittyvä stressi väheni ryhmään osallistuneilla äideillä ja tyytyväisyys parisuhteeseen laski syntymän jälkeen vähemmän, jos äiti oli osallistunut ryhmätoimintaan. Mentalisaation osalta VV-ryhmiin osallistuneiden äitien mentalisaatiokyky oli korkeampi kuin niillä äideillä, jotka eivät osallistuneet

ryhmätoimintaan. Isien kohdalla ryhmätoimintaan osallistuminen paransi mentalisaatiokykyä. Tutkimuksen tulokset ovat kuitenkin vasta alustavia ja ryhmätoimintamallin tarkempia vaikutuksia on vaikea arvioida. (Kalland 2019, 38–44.)

2.3 Mentalisaatio

Brittiläinen psykoanalytikko Peter Fonagy määritteli vuonna 1991 artikkelissaan ”Thinking about thinking” mentalisaation kyvyksi, jonka avulla yksilö voi pohtia omia ja toisen tietoisia sekä tiedostamattomia tunteita. Fonagy ja kollegat kuvaavat mentalisaatiota prosessiksi, joka auttaa meitä ymmärtämään, miten mieleemme välittää kokemustamme maailmasta (Fonagy 2010). Mentalisaatio sisältää oletuksen siitä, että ymmärrämme itsellämme ja toisillamme olevan aktiivinen ja työskentelevä mieli (Kalland 2006, 377).

Mentalisaatiolla tarkoitetaan yksilön tietoisuutta ja kykyä ajatella omia sekä muiden ihmisten tunteita, ajatuksia ja uskomuksia. (Fonagy & Bateman 2019, 3.) Sitä on kuvattu kykynä pitää omaa ja toisen mieltä mielessä (holding mind in mind). Mentalisaation avulla yksilö pystyy erottamaan muut ihmiset itsestään erillisiksi yksilöiksi, joilla on omat halunsa ja päämääränsä. (Larmo 2010.) Mentalisaatio on kykyä havaita, tulkita ja kuvata mielen sisäisten tilojen (engl. mental state) kautta toisen ihmisen toimintaa. Se on kyky pohtia niitä mielentiloja, joita ulkoisen reagoinnin ja käyttäytymisen takana on. Vaikka toisen ihmisen todellisesta kokemuksesta ei voi olla ikinä varma, mentalisaation avulla voidaan pohtia kokemuksia ja arvostaa tätä pohdintaa. (Pajulo & Salo & Pyykkönen 2015.)

Mentalisaation avulla yksilö pyrkii ymmärtämään, mitä vuorovaikutuksessa tapahtuu (Kalland 2006, 377). Mentalisaatiokyky on synnynäinen ominaisuus, jonka kehittymiselle sosiaalisella ympäristöllä on suuri merkitys (Fonagy & Bateman 2019, 3). Mentalisaatiokykyä pidetään edellytyksenä myös itsesäätelyn ja tunnesäätelyn kehittymiselle (Fonagy & Gergely & Jurist & Target 2002, 29). Lasten mentalisaatiokykyä on mahdollista kehittää

syntymästä lähtien ja tähän kehitykseen vaikuttavat varhaiset vuorovaikutussuhteet sekä hoivaympäristö. Lapsen mentalisaatiokyvyn kehittämiseksi hänen pitää saada ymmärrystä ja huomiota kokemuksilleen. Vanhemman riittävä mentalisaatiokyky on ehto lapsen mentalisaatiokyvyn kehittymiselle. Lapsi oppii arvostamaan omia tunteita ja kokemuksiaan, kun vanhempi huomioi lapsen tarpeet ja vastaa näihin. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 73–74.)

Kun vanhempi eläytyy lapsen tunnetiloihin ja pyrkii vastaamaan lapsen tunneviesteihin, lapsen oma kyky mentalisaatioon ja tunteiden käsittelyyn kehittyy. Lapsi ymmärtää vanhemman sensitiivisyyden ja ymmärtävän asenteen kautta omia kokemuksiaan ja tarpeitaan sekä oppii säätelemään omia tunteitaan. (Fonagy ym. 2010, 38.) Kun vanhempi ajattelee mielessään lapsen tunteita ja aikomuksia ja esittelee niitä lapselle, lapsi oppii käsittelemään omaa sisäistä kokemustaan. Aluksi vanhempi voi esittää lapsen tunnetiloja elein sekä liikkein ja myöhemmin leikin ja sanojen avulla. (Slade 2005.)

Mentalisaatio on rinnastettu empatiaan, mutta ne kuitenkin eroavat käsitteinä toisistaan. Empatia kuvaa kykyä samaistua toisen ihmisen tunteisiin ja kokea myötätuntoa toista ihmistä kohtaan, kun hän on vaikeassa tilanteessa. Mentalisaatio taas sisältää toisen ihmisen tunnetiloihin samaistumisen lisäksi toisen yksilön tunteiden sekä kokemusten tietoisesta pohdittelun. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 73.) Mentalisaatio on yhdistetty myös itsetutkiskeluun, mutta toisin kuin mentalisaatio, itsetutkiskelu voidaan nähdä opittuna taitona, jota harjoitetaan tietoisesti ja jolla on selkeä vaikutus yksilön kokemukseen itsestä. Itsetutkiskelu kohdistuu vain omien mielentilojen pohditteluun, kun mentalisaatio sisältää myös toisten ihmisten ajatusten ja tunteiden pohdinnan. (Fonagy ym. 2010, 32.)

Neurotieteilijät ovat jakaneet mentalisaation neljään ulottuvuuteen, jotka kuvaavat erilaisia sosiaaliskognitiivisia prosesseja. Ensimmäinen näistä on jako automaattiseen eli tiedostamattomaan ja kontrolloituun eli tiedostettuun mentalisaatioon. Kontrolloidun mentalisaation prosessit ovat verrattain

hitaita ja vaativat yksilöltä huomiota, tietoisuutta ja panostusta. Automaattiset prosessit taas ovat nopeita ja vaativat vain vähän tai eivät ollenkaan yksilöltä tietoisuutta. Useimmissa arkipäivän tilanteissa toimitaan automaattisen mentalisaation varassa. (Fonagy & Bateman 2019, 7–8.)

Toinen ulottuvuus erottelee yksilön kyvyn mentalisaatioon itsensä ja toisten kohdalla. Mentalisaatio voi perustua myös ulkoisiin tekijöihin, kuten kasvon ilmeisiin tai sisäisiin kokemuksiin eli siihen, mitä yksilö tietää toisesta ihmisestä. Tämä kolmas ulottuvuus kuvaa yksilön taipumusta kiinnittää ajattelussa huomiota omiin sisäisiin tai ulkoisiin asioihin. Tällä on vaikutusta myös siihen, kiinnittääkö hän muita ajatellessaan huomiota enemmän ulkoisiin vai sisäisiin tekijöihin. Neljäs ulottuvuus erottaa kognitiivisen ja tunteellisen mentalisaation. Kognitiivinen perustuu kykyyn nimetä ja tunnistaa mielen tiloja ja tunteellinen taas kykyyn tunnistaa tunteita tilan takana. (Fonagy & Bateman 2019, 10–12.)

Mentalisaatiossa yksilö tasapainottelee näiden neljän eri ulottuvuuden välillä. Lisäksi on mahdollista, että yksilö on epätasapainossa yhden ulottuvuuden kahden ääripään kohdalla. Henkilöt, joilla on epävakaata persoonallisuushäiriötä, ovat usein esimerkiksi hyvin herkkiä omille ja toisten tunteille, kiinnittävät paljon huomiota ulkoisiin piirteisiin ja omaavat vähän kognitiivista kontrollia. Tämän vuoksi he usein hyppäävät negatiivisiin oletuksiin. (Luyten & Malcorps & Fonagy & Ensink 2019, 39.) Puutteellinen mentalisaatiokyky vaikuttaa yksilön kykyyn ennakoida omia ja muiden reaktioita. Tunteiden hallinta on vaikeaa ja elämä voi tuntua arvaamattomalta. Epävakaan persoonallisuushäiriön lisäksi puutteellinen mentalisaatiokyky on yhteydessä moniin psyykkisiin häiriöihin. (Larmo 2010.)

Mentalisaatiokyky varhaisessa vanhemmuudessa kuvaa vanhemman kykyä pohtia lapsen kokemuksia ja tunteita ulkoisen käyttäytymisen takana. Sen avulla voidaan pohtia, mitä lapsi tuntee ja kokee arkipäivän tilanteissa. Se ohjaa myös pohtimaan vaihtoehtoisia selityksiä käyttäytymiselle. Vaihtoehtoisten selityksien etsiminen estää vauvan viestien väärintulkittamisen ja parantaa vuorovaikutusta. (Pajulo & Pyykkönen 2011,

71–94.) Sen sijaan, että vanhempi ajattelisi vauvan itkun johtuvan jostakin fysiologisesta syystä, kuten nälästä, hän ymmärtää, että itkun takana voi olla myös jokin tunnetila.

Vanhemmat pohtivat mielessään, mitä vauva mahtaa erilaisissa tilanteissa tuntea ja tarvita. Mentalisaatiokyky on uteliaisuutta ja avoimuutta toisen ajatuksia ja tunteita kohtaan, mutta myös sen epävarmuuden sietämistä, ettei toisen tunteita voi varmuudella tietää. (Kalland 2017, 133–134.) Vanhempi kykenee mentalisaation avulla myös pohtimaan omia kokemuksiaan ja niiden vaikutusta vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen (Luyten & Nijssens & Fonagy & Mayes 2017a). Vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa, vanhempi on päävastuussa vuorovaikutuksen onnistumisesta. Vastuu on sitä suurempi, mitä pienemmästä lapsesta on kyse. Vanhemman on osattava sanoittaa vauvan tunteita ja tarpeita hänen käyttäytymisensä perusteella. (Kalland 2017, 132–133.)

Toimiva mentalisaatiokyky suojaa yksilöä ja auttaa eteenpäin vaikeissakin tilanteissa. Se auttaa yksilöä ymmärtämään ihmisten käyttäytymistä paremmin ja parantaa myös todennäköisyyttä siihen, että yksilö tulee itse ymmärretyksi. (Pajulo & Pyykkönen 2011, 73.) Kun perheenjäsenet hahmottavat toistensa tunteita, ajatuksia ja aikoja, heidän on helpompi ymmärtää toistensa käyttäytymistä. Stressaavassa tilanteessa mentalisaatio vaikeutuu. Esimerkiksi tilanteessa, jossa vanhemmalla on kesken joku tekeminen ja lapsi pyytää häneltä jotakin, vanhempi saattaa ajatella lapsen olevan hankala. Tällöin vanhempi ei kykene näkemään tilannetta lapsen näkökulmasta. Tilanne on tavallinen perheiden arjessa, mutta jos puute mentalisaatiosta on jatkuvaa, se voi vaikuttaa perheen vuorovaikutukseen. (Asen & Midgley 2019, 136.)

2.3.1 Vanhempien reflektiivinen kyky

Mentalisaation rinnalla käytetään tieteellisessä tutkimuksessa synonyymina reflektiivisen kyvyn käsitettä (Kalland 2006, 378). Reflektiivinen kyky (engl. reflective function) on mentalisaatiosta operationalisoitu käsite, jonka avulla

pystytään kuvaamaan sisäisten mielen tilojen pohdinnan prosessia. Käsite luotiin, jotta mentalisaatiota voitaisiin mitata tutkimuksissa. (Fonagy ym. 2010, 29–31). Reflektiivistä kykyä käytetään mentalisaation rinnalla erityisesti vanhemmuustutkimuksissa. Mentalisaation voidaan nähdä olevan reflektiivisen kyvyn yläkäsite, jolloin reflektiivinen kyky on mentalisaation alakäsite ja kuvaa käytännön toimintaa. (Kalland 2017, 134). Reflektiivisellä kyvyllä tarkoitetaan mentalisaation tapaan yksilön kykyä pohtia omia ja toisen mentaalisia tiloja, kuten tunteita, toiveita ja asenteita. Tutkimusten mukaan tämä kyky kehittyy turvallisissa vuorovaikutussuhteissa. (Fonagy ym. 2016.)

Vanhempien reflektiivinen kyky kuvaa vanhemman kykyä pohtia omia sekä lapsen tunteita ja kokemuksia ulkoisen käyttäytymisen takana (Pajulo ym. 2018). Reflektiivisen kyvyn avulla vanhempi voi myös pohtia omia mielensisäisiä kokemuksia ja näiden yhteyttä vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Vanhempi reflektoi omien tunteiden, ajatusten ja tavoitteiden yhteyttä vuorovaikutuksen lopputulokseen ja hänen suhtautumiseensa lastaan kohtaan. (Slade 2005.)

Lapsi pystyy reflektiivisen kyvyn avulla pohtimaan muiden ihmisten käyttäytymisen takana olevia uskomuksia, tunteita ja asenteita ja tätä kautta ymmärtämään ja ennustamaan toisten käyttäytymistä paremmin. (Fonagy ym. 2010, 29). Jos vanhempi ymmärtää oikein lapsen tunteet ja tarpeet, vauva viestii onnistumisesta vanhemmalle, jolloin vanhempi voi tuntea onnistuneensa vanhempana. Vanhempi voi saada lapsen itkun loppumaan tai vauvan hymyilemään ja joteltelemaan. (Kalland 2017, 135.) Vanhemman reflektiivinen kyky mahdollistaa jo hyvin pienen lapsen näkemisen erillisenä ihmisenä, jolla on omat tarpeet, persoonalliset piirteet ja temperamentti. Mitä nuorempi lapsi on, sitä vaikeampi vanhemmalle on pohtia lapsen kokemusta käyttäytymisen taustalla. Haastavinta pohdinta on raskauden aikana, kun vanhemmat eivät ole vielä tavanneet lasta. (Pajulo ym. 2018.)

Reflektiivinen kyky ja sen kehittyminen on usein liitetty turvalliseen kiintymyssuhteeseen. Vanhemmat, jotka ovat kasvaneet turvattomassa

kiintymyssuhteessa, osoittavat vain vähän kiinnostusta lastensa sisäisten mielen tilojen pohdintaa kohtaan. He ovat usein täysin varmoja siitä, mitä heidän lapsensa tuntevat ja kehittävän lastensa käyttäytymisestä tulkinnan, jolla ei ole yhteyttä lapsen oikeisiin sisäisiin mielen tiloihin. (Luyten & Nijssens & Fonagy & Mayes 2017a.) On kuitenkin mahdollista, mutta epätodennäköisempää, että myös turvattoman kiintymyssuhteen vanhemmilla on korkea reflektiivinen kyky. (Luyten & Mayes & Nijssens & Fonagy 2017b.)

Vanhempien reflektiivistä kykyä voidaan mitata useilla menetelmillä, kuten haastattelulla, havainnoinnilla sekä itsearviointiin perustuvilla lomakekyselyillä. Luyten ja kollegat (2009) ovat kehittäneet 39-kohdan PRFQ-mittariston (Parental reflective functioning questionnaire), jolla mitataan alle 5-vuotiaan lapsen vanhemman reflektiivistä kykyä. PRFQ-mittaristolla voidaan mitata reflektiivistä kykyä vanhemmilla, joilla on erilaisia sosioekonomisia ja koulutuksellisia taustoja. (Luyten & Mayes & Nijssens & Fonagy 2017b).

Pajulo, Tolvanen, Pyykkönen, Karlsson L., Mayes & Karlsson H. (2018) tutkivat vanhempien reflektiivistä kykyä mittaavan Luyten ja kollegoiden 39-kohdan PRFQ-mittariston sopivuutta tutkimukseen, jossa otanta oli suuri ja tutkittavien perheeseen oli hiljattain syntynyt lapsi. Tutkimuksen aineisto oli osa Finn Brain Birth Cohort -tutkimusta ja se koostui 425 äidin ja 237 isän vastauksista. Alkuperäisestä mittaristosta (Luyten ym. 2009) poistettiin kolme väittämää, jotka vanhemmat kokivat liian hämmentäviksi. Jäljelle jäi 36-kohdan mittaristo, josta muodostettiin 14-kohdan PRFQ-Fi-mittaristo, joka sopii erityisesti vanhempien aikaisen reflektiivisen kyvyn mittaamiseen. (Pajulo ym. 2018.) Tätä PRFQ-Fi-mittaristoa käytetään myös tässä tutkimuksessa.

3 Metodologia

Tässä luvussa kuvaillaan tutkimuksessa käytettyjä metodeita ja kerättyä aineistoa. Ensiksi esitellään tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen kuvaillaan aineiston keruuta ja Vuorovaikutuksen avaimet -hanketta, jonka osana tämän tutkielman aineisto kerättiin. Lopuksi kerrotaan aineiston analyysistä. Varsinaiset tutkimustulokset esitellään luvussa 4.

3.1 Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia kokemuksia vanhemmilla on arjesta perheessä, jossa lapsen kielellisestä kehityksestä ollaan huolissaan ja muuttuvatko vanhempien näkemykset ryhmätoimintaan osallistumisen jälkeen.

Kuten jo luvussa 1.2 esiteltiin, tutkimuskysymyksiksi valikoituivat seuraavat:

1. Miten vanhemmille on herännyt huoli lapsen kielenkehityksestä?
2. Millaisia ovat vaikeat tilanteet kielihäiriöisen lapsen kanssa vanhempien kuvaamina?
3. Miten vanhempien kokemukset vaikeista tilanteista ovat muuttuneet ryhmätoiminnan jälkeen?

Tutkimuskysymysten avulla pyritään kuvailemaan vanhempien kokemuksia kielihäiriöisen lapsen kanssa ennen ja jälkeen ryhmätoimintaan osallistumisen. Tutkimuksen tavoitteena on muodostaa käsitys siitä, millainen rooli vanhemmilla on lapsen kielenkehityksen havainnoijana ja minkälaisia haasteita vanhemmat kohtaavat kielihäiriöisen lapsen kanssa sekä miten vanhempia voitaisiin tukea heidän haastaviksi kokemisissaan tilanteissa.

3.2 Vuorovaikutuksen avaimet -hanke

Tutkimuksen aineisto kerättiin osana Vuorovaikutuksen avaimet -hankkeen vanhempainryhmää. Hankkeen toiminnan tarkoituksena on tarjota ensitukea perheille, joissa on herännyt huoli lapsen puheen- ja kielenkehityksestä.

Tavoitteena on hankkeen pohjalta kehittää ryhmämuotoinen varhaisen tuen toimintamalli, jossa perheet saavat ensitukea kielihäiriöistä johtuviin vuorovaikutuksen pulmiin. Toimintamallilla pyritään täydentämään tukijärjestelmää ja ennaltaehkäisemään kielihäiriöisten lasten perheissä ongelmien kasaantumista ja varhaista syrjäytymistä. Toimintamallia pilotoidaan ja kehitetään Turussa 2019-2021 STEAN rahoittamana. Kehittämistyössä ovat mukana Aivoliitto, Turun kaupunki, Turun yliopisto, Turun AMK ja DaisyLadies ry.

Toimintaa järjestetään pilotointivaiheessa kolmessa erilaisessa ryhmässä: lasten, vanhempien ja maahanmuuttajataustaisten vanhempien ryhmissä. Ryhmiin osallistuminen ei vaadi diagnoosia tai lähetettä, vaan kyseessä on matalan kynnyksen palvelu. Vanhempainryhmiin, joissa tämän tutkimuksen aineisto kerättiin, oli mahdollista ilmoittautua mukaan kenen tahansa. Ryhmää markkinointiin esitteillä Turun alueella päiväkodeissa ja julkisissa tiloissa. Vanhempainryhmä sisälsi kuusi tapaamiskertaa, joissa ohjaajina toimivat puheterapeutti ja psykologi. Ryhmään osallistuminen oli maksutonta ja lapsille oli järjestetty lastenhoito samassa rakennuksessa vanhempainryhmän ajaksi.

Vanhempainryhmän tarkoituksena on tarjota vanhemmille tietoa puheen- ja kielenkehityksestä sekä sen tukemisesta. Ryhmässä pyritään antamaan erilaisia ideoita ja vinkkejä arkeen sekä kannustamaan esteettömään viestintään. Vanhemmat saavat ryhmässä käytettävän materiaalin omaan käyttöönsä. Lisäksi vanhemmat saavat tilaisuuden keskustella muiden samassa tilanteessa olevan vanhempien kanssa. Ymmärryksen lisääntymisen kautta vanhemmat voivat saada myös voimavaroja ja vahvistusta omaan vanhemmuuteensa.

3.3 Aineiston keruu ja otanta

Vanhempainryhmään, jossa tutkimuksen aineisto kerättiin, ilmoittautui seitsemän perhettä, joista ryhmän toimintaan osallistuivat 12 vanhempaa. Kahdesta perheestä osallistuivat vain äidit ja viidestä perheestä molemmat

vanhemmista. Yksi perheistä ei osallistunut ryhmätoimintaan ensimmäisen kerran jälkeen, joten lopuille kerroista osallistuivat kuusi perhettä. Perheet ilmoittautuivat vanhempainryhmään Aivoliiton kautta. Ilmoittautumisen yhteydessä heille kerrottiin, että Aivoliitosta otetaan yhteyttä heihin haastatteluajkojen sopimiseksi. Perheille lähetettiin tutkimustiedote, jossa kerrottiin tutkimuksesta ja alku- ja loppuhaastatteluiden sekä kyselyaineiston hyödyntämisestä tämän pro gradun tekemiseen. Haastatteluun tullessaan vanhemmat allekirjoittivat tutkimusluvan ja antoivat luvan aineiston hyödyntämiseen tutkimuksen teossa.

Vanhempainryhmää markkinoitiin perheille, joilla on herännyt huoli lapsen kielen kehityksestä. Ryhmään osallistuminen ei vaatinut lähetettä tai diagnoosia kehityksellisestä kielihäiriöstä. Ryhmään osallistuneista kuudesta perheestä viiden perheen lapsilla oli kuitenkin diagnoosi kehityksellisestä kielihäiriöstä ja he olivat käyneet puheterapiassa. Yhden perheen lapsi ei ollut saanut vielä diagnoosia, mutta he olivat käyneet puheterapeutin arvioinnissa ja odottivat pääsyä jatkotutkimuksiin.

Aineistonkeruun eri vaiheet on esitelty taulukossa 2. Tutkimuksen teoreettista viitekehystä kirjoitettiin koko tutkimuksen ajan.

Taulukko 2. Aineistonkeruun vaiheet, 2020

2. – 8. syyskuuta	Teemahaastattelut
10. syyskuuta	<i>Vanhempainryhmä alkaa</i>
11. – 20. syyskuuta	Haastattelujen litterointi
21. syyskuuta – 22. lokakuuta	Aineiston alustava analyysi
22. syyskuuta	<i>Vanhempainryhmä päättyy</i>
30. lokakuuta – 11. marraskuuta	Teemahaastattelut
12. marraskuuta – 19. marraskuuta	Haastattelujen litterointi
20. marraskuuta – 18. joulukuuta	Aineiston analyysi

Vanhemmille tehtiin teemahaastattelut ennen ryhmätoiminnan alkua ja sen jälkeen. Haastatteluiden yhteydessä vanhemmat täyttivät myös PRFQ-Fin -

kyselyn. Kysely koostui 14 väittämästä, jotka mittaavat vanhempien reflektiivistä kykyä. Lisäksi kysely sisälsi taustakysymyksiä vastaajasta ja hänen lapsestaan. Kyselylomake on nähtävissä liitteenä 3.

Alkuhaastatteluihin osallistuivat seitsemän perhettä, joiden vanhemmista 9 olivat mukana haastatteluissa. Kahdesta perheestä osallistuivat haastatteluihin äiti ja isä, neljästä perheestä vain äiti ja yhdestä perheestä vain isä. Haastatteluajkojen sopimisesta ja haastattelujen toteuttamisesta vastasivat vanhempainryhmää ohjaavat puheterapeutti ja psykologi. He toteuttivat haastattelut yksin niin, että toinen heistä teki neljä alkuhaastattelua ja toinen kolme alkuhaastattelua. Haastattelut toteutettiin haastateltavien kotona tai Aivoliiton tiloissa.

Alkuhaastattelun tarkoituksena oli saada kuva siitä, millaisia perheitä ryhmätoimintaan on osallistumassa. Alkuhaastattelut koostuivat viidestä teemasta. Haastateltavia pyydettiin kuvailemaan heidän perhettään ja sen jälkeen tarkemmin lastaan, jonka kielen kehityksestä he olivat huolissaan. Tämän jälkeen kysyttiin perheen hyvistä ja haastavista hetkistä sekä odotuksista ryhmää kohtaan. Koko haastattelurunko on nähtävissä liitteenä 1. Haastattelut nauhoitettiin litterointia varten. Lyhin haastatteluista kesti 14 minuuttia 56 sekuntia ja pisin haastatteluista kesti 60 minuuttia ja 39 sekuntia. Muiden haastatteluiden kestot sijoittuivat näiden välille. Litteroitua aineistoa kertyi alkuhaastatteluista 88 sivua.

Loppuhaastatteluihin osallistuivat ryhmätoiminnan loppuun asti käyneistä kuudesta perheestä neljä perhettä. Näistä neljästä perheestä loppuhaastatteluihin osallistuivat samat henkilöt, kuin alkuhaastatteluihinkin. Haastateltavia oli yhdestä perheestä äiti ja isä sekä kolmesta muusta perheestä äidit. Lisäksi loppuhaastatteluissa haastateltiin yhden perheen äidin lisäksi ryhmätoimintaan osallistunutta isää, joka ei osallistunut alkuhaastatteluun. Loppuhaastatteluiden tarkoituksena oli saada kuvaa siitä, onko jokin muuttunut haastateltavien perheessä ryhmätoiminnan jälkeen. Haastattelurunko on liitteenä 3. Lyhin haastatteluista kesti 17 minuuttia ja 49 sekuntia ja pisin haastatteluista kesti 45 minuuttia ja 25 sekuntia. Muiden

haastatteluiden kestot sijoittuivat näiden välille. Litteroitua aineistoa kertyi loppuhaastatteluista 48 sivua.

3.4 Aineiston analyysi

Haastatteluaineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla aineistolähtöisesti. Sisällönanalyysissa keskitytään tekstistä löytyviin merkityksiin, joiden avulla voidaan luoda ilmiöstä tiivistetty kuva. Aineistolähtöisessä analyysissa olemassa oleva käsitys ja tutkimustieto tutkittavasta ilmiöstä suljetaan analyysin ulkopuolelle ja analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. (Tuomi & Sarajarvi 2018.) Tämä tutkimus nojaa ajatukseen siitä, että ihminen kuvaa näkyvää ja näkymätöntä todellisuutta oman kokemuksensa mukana tulevan ymmärryksen kautta. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvailla vanhempien kokemuksia arjesta kielihäiriöisen lapsen kanssa ja mahdollisia ryhmätoiminnan jälkeisiä muutoksia. Aikaisempaa tutkimustietoa vanhempien kokemuksista kielihäiriöisen lapsen vanhempina on vain vähän eikä hankkeen ryhmätoiminnan vaikutuksia ole tutkittu aikaisemmin ollenkaan, joten analyysissa haluttiin keskittyä aineistosta nouseviin teemoihin.

Green ym. (2007) jakavat laadullisen aineiston analyysin neljään vaiheeseen: aineistoon tutustumiseen, koodaamiseen, kategorisoimiseen ja teemoitteluun. Analysointivaiheet noudattavat hyvin samaa kaavaa, kuin Milesin ja Hubermanin (1994) aineistolähtöisessä analyysimallissa. Tämän tutkimuksen aineistonanalyysissa edettiin soveltaen kumpaakin edellä mainittua mallia. Ennen analyysia haastatteluäänitteet litteroitiin sanatarkasti. Litterointivaiheessa ei ollut vielä tiedossa, millä analyysimenetelmällä aineistoa tullaan analysoimaan ja siksi haastattelut päädyttiin litteroimaan sanasta sanaan. Jos haastatteluista poimitaan litteroinnissa vain ennalta päätettyjen kysymysten ja teemojen mukaan, tutkimuksen kannalta tärkeää materiaalia voi jäädä huomioimatta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa perehdyttiin haastatteluaineistoon. Green ym. (2007) kuvaavat tämän olevan vaihe, jossa tutkija uppoutuu (eng. immerse) aineistoon ja muodostaa käsityksen aineiston sisällöstä. Aineistoon tutustuminen alkoi jo litteroinnin aikana, kun haastatteluiden sisältö päästiin kuulemaan ensimmäisen kerran. Aineistoon tutustumisen jälkeen siirryttiin etsimään aineistosta pelkistettyjä ilmaisuja, jotka kuvasivat tutkimustehtävän mukaisia kiinnostuksen kohteita vanhempien kokemuksista kielihäiriöisen lapsen vanhempina. Aineiston koodaamisessa tutkijalla on oltava selkeä kuva siitä, mikä on tutkimuksen kannalta olennaista tietoa (Green ym. 2007). Löydetyt ilmaukset koodattiin värikoodein ja luetteloidiin erilliseen tiedostoon.

Aineiston koodaamiseen jälkeen ilmaukset jaettiin niiden sisällön mukaan kategorioihin. Kategoriat nimettiin parhaiten sisältöä kuvaavalla tavalla. Näistä kategorioista muodostettiin teemoja, joiden avulla pyrittiin vastaamaan tutkimuskysymyksiin.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen (*Miten vanhemmille on herännyt huoli lapsen kielenkehityksestä?*) alle muodostui kolme teemaa. Nämä teemat ovat kielenkehitys, kodin ulkopuolella pärjääminen ja muun tahon huolestuminen. Näihin teemoihin sisältyvät vanhempien esille tuomat huolet, joiden vuoksi vanhemmat ovat lähteneet hakemaan apua lapsen kielenkehitykseen.

Toisen tutkimuskysymyksen (*Millaisia ovat vaikeat tilanteet kielihäiriöisen lapsen kanssa vanhempien kuvaamina?*) alle muodostui seitsemän teemaa. Nämä teemat ovat nukkuminen, tilanteet, joissa lapsi ei ymmärrä ohjeita, vanhemman läsnäolon vaatimus, tilanteet, joissa vanhempi tai joku muu ei ymmärrä, siirtymätilanteet, puhumattomuus ja aggressiivisuus.

Kolmannen tutkimuskysymyksen (*Miten vanhempien kokemukset vaikeista tilanteista ovat muuttuneet ryhmätoiminnan jälkeen?*) alle muodostui viisi teemaa, jotka ovat nukkuminen, vanhemman läsnäolonvaatimus, tilanteet, joissa vanhempi ei ymmärrä lasta, siirtymätilanteet ja puhumattomuus.

4 Tulokset

Tässä luvussa esitellään tutkimuskysymysten kannalta olennaiset tulokset. Vastaukset ensimmäiseen tutkimuskysymykseen (*Miten vanhemmille on herännyt huoli lapsen kielenkehityksestä?*) on esitetty kappaleessa 4.1, toiseen tutkimuskysymykseen (*Millaisia ovat vaikeat tilanteet kielihäiriöisen lapsen kanssa vanhempien kuvaamana?*) kappaleessa 4.2 ja kolmanteen tutkimuskysymykseen (*Miten vanhempien kokemukset vaikeista tilanteista ovat muuttuneet ryhmätoiminnan jälkeen?*) kappaleessa 4.3. Tarkempi tulosten pohdinta löytyy luvusta 5.

Tulosten esittelyssä ja pohdinnassa haastateltaviin viitataan vanhempina. Aineisto on kooltaan hyvin pieni ja tutkittavien anonymiteetin turvaamiseksi tuloksissa ei käytetä nimityksiä äiti ja isä. Tutkimuksessa ei myöskään tutkittu vanhemman sukupuolen vaikutusta kokemuksiin, joten haastateltavien kokemusten kuvailua vanhempien kokemuksina voidaan pitää perusteltuna.

4.1 Huolen herääminen

Vanhemmat ovat huolestuneet lastensa kielenkehityksestä, kun lapsen puhuminen ja kielen ymmärtäminen ovat olleet heikolla tasolla. Yhden perheen vanhemman mukaan lapsen puhe oli jo kehittymässä hyvää vauhtia, mutta 1,5 vuoden iässä se taantui ja loppui osittain kokonaan. Viime keväänä lapsen ollessa 2-vuotias, puhe alkoi taas uudestaan, mutta sanavarasto oli alle kymmenen sanaa ja kommunikointi tapahtui pääasiallisesti näyttämällä. Vanhempien huolta lisäsi se, että lapsen motoriset taidot olivat todella hyvät, mutta puheen tuottaminen oli edelleen heikkoa.

Puheen myöhäinen kehittyminen herättää eniten huolta myös muissa perheissä. Vanhemmat kuvailevat sanavaraston olevan heikkoa ja puheen epäselkeätä lapsen ikään verrattuna. Huolta aiheuttavat myös puheen heikko ymmärtäminen ja ulkoa opetellut lauseet.

”No on se jotenki hän on jo kolme ja puol et et ku se on niin heikkoo se sanavarasto ja ne on tosi epäselkeitä et kyl se tietenki pieni huoli on.” H2

”Et mä aattelin et omalla painollaan kaikki, niin ei siihen sillai niiko emmä osannu huolestuu sillai ja kuiteki ku tyttöhä puhu. Sehän oli vielä, mutta sit jossain kohtaa nii tajuttii et no nehän on ollu ulkoo opeteltu lauseita. Aina sama nuotti.” H3H1

Vanhemmat arvioivat lastensa kielenkehitystä vertaamalla sitä muiden saman ikäisten lasten puheen ja ymmärtämisen tasoon. Vanhemmat kuvaavat, miten heidän lapsensa ikäisenä lapsen pitäisi puhua jo hyvin ja tulla ymmärretyksi. Puheen tason heikkouden kuvaillaan tulevan esille erityisesti tilanteissa, joissa on oman lapsen lisäksi toinen saman ikäinen lapsi. Muut saman ikäiset lapset puhuvat ihan eri tavalla ja heidän lauseensa ja puheensa ovat kokonaisuudessaan selkeämpiä. Yksi haastateltavista haluaa uskoa lapsensa kehittyvän omaa tahtiaan, mutta kertoo eroavaisuuksien tulevan esille ympäristössä, jossa pystyy vertaamaan omaa lastaansa muihin lapsiin.

Useampi vanhempi vertailee lastaan myös muihin sisaruksiin. Jos sisaruksilla on paljon ikäeroa, nuoremman lapsen kehityksen vertailu vanhemman lapsen kehitykseen koetaan haasteelliseksi. Kehitysvaiheita ei hahmoteta, kun ikäeroa on paljon. Tästä huolimatta vanhemmille herää välillä tunne siitä, ettei lapsen enää pitäisi tässä ikävaiheessa toimia tällä tavalla. Yksi vanhemmista muistelee vanhemman lapsen kehitystä ja kokee nuoremman olevan kielenkehityksessä vanhempaa jäljessä. Vanhempi lapsi ymmärsi ja osasi puhua vanhemman mukaan todella hyvin jo nuoremman lapsen ikäisenä.

Huolta aiheuttaa myös lapsen pärjääminen kodin ulkopuolella. Erityisesti ne vanhemmat, jotka vertaavat lastaan muihin saman ikäisiin lapsiin, ovat huolissaan lastensa pärjäämisestä kodin ulkopuolella. Monissa perheissä lapset ovat aloittamassa päiväkodin tai koulun ja vanhemmat jännittävät, miten lapsi pärjää näissä kielellisten vaikeuksien vuoksi. Vanhemmat haluaisivat keinoja lapsen kielen kehityksen tukemiseen, jotta lapsi pystyisi puhumaan ja ilmaisemaan itseään kodin ulkopuolella. Koulun aloittamisen nähdään vaativan paljon niin vanhemmilta kuin lapsiltakin. Kielellisten vaikeuksien takia oppiminen voi olla hidasta ja se vaatii vanhemmilta

toimivien oppimiskeinojen löytämistä. Vanhemmat kokevat onnistuneen koulun aloituksen tärkeäksi, koska kielihäiriöisen lapsen kanssa on vaikea ottaa muita kiinni oppimistahdissa.

”Ja sit tota, se kerronta on tosi vaikeeta ja kyl mun tarvii sanoo et kyl mua vähän hirvittää toi koulu. Et mikä sit on niiku tulossa tossa kuitenkin vuoden pääst. Vuos on tavallaa pitkä aika, mutta se ku tietää et ei helpolla tulla kyllä niiko pääsemää.” H3H1

Huoli lapsen pärjäämisestä herää myös tilanteissa, joissa vanhempien pitää tulkata lastaan muille aikuisille, koska vain vanhemmat ymmärtävät lastaan. Vanhemmat pelkäävät lapsen hiljentyvän ja vetäytyvän tilanteista, joissa häntä ei ymmärretä.

”Et kyl mä huomaan sillon, jos me ollaan vaikka sukulaisten kaa ja me ollaan siinä mukana, nii kyl me niiku aika paljon tulkataan sitten lasta muille. Ni sitte just miettii et mitenköhän lapsi pärjää muualla tai vetäytyyks hän sitte sillee, ettei nii paljo juttele tai. Et et just on vaikeeta se tulla ymmärretyks.” H5H1

Muutamissa perheissä vanhemmat eivät ole huolestuneet lapsensa kielen kehityksestä ennen kuin jokin muu taho on huomannut lapsen kielen kehityksessä poikkeamia. Yksi haastateltavista kertoo, ettei ollut osannut olla huolissaan tytön puheen kehityksestä, mutta päiväkodissa varhaiskasvattajat huomasivat tytön puheen niukkuuden. Vasta tämän jälkeen haastateltava huolestui lapsensa kielenkehityksestä ja alkoi kiinnittää asiaan enemmän huomiota. Lapsen yhteistyöhalukkuus ja vanhempien tapa paikata lapsen puhetta olivat peittäneet lapsen heikkoa puhetaitoa.

Kahden perheen lasten kohdalla huoli heräsi neuvolan puolesta. Neuvolakäynneillä oli reagoitu lapsen puheen epäselvyyteen ja niukkuuteen ja ohjattu lapsi puheterapeutin tutkimuksiin, kun 2,5-vuotiaana sanoja ei ollut tullut. Muissa perheissä vanhemmat huolestuivat lapsen kielenkehityksestä kuitenkin kotona ja jakoivat huolensa neuvolassa, minkä jälkeen lapsi

ohjattiin tarkempiin tutkimuksiin. Vanhemmat pyysivät neuvolasta apua ja tukea lapsen kielenkehityksen tukemiseen, koska eivät ymmärtäneet lastaan kunnolla ja lapsen turhautumiset siihen, etteivät muut ymmärrä häntä, huolestuttivat vanhempia. Vanhemmat ovat epätietoisia siitä, ovatko he tehneet jotain väärin, voisivatko he ylipäättään tehdä jotain vai olisiko heidän pitänyt jo aikaisemmin tehdä jotain.

4.2 Vaikeat tilanteet vanhempien kokemana

4.2.1 Nukkuminen

Suurimmaksi haasteeksi vanhemmat kuvailevat kahdessa perheessä nukkumisen. Vanhemmat eivät saa nukuttua riittävästi, kun lapset heräilevät yön aikana useita kertoja ja nousevat ylös aikaisin aamulla. Toisessa perheessä vanhemmat nousevat vuorotellen katsomaan lapsia, jolloin toinen vanhemmista saa jäädä nukkumaan. Tilanne on kuitenkin kuormittava, kun huonosti nukuttuja öitä tulee useampia peräkkäin. Lasten yöllinen heräily ja unen vähyys heijastuvat ongelmiin töissä, kun liian väsyneenä töiden tekemisestä ei tule mitään. Työn kuvaillaan olevan vaativaa ja siinä pärjäämisen edellyttävän hyvää vireystilaa. Huono jaksaminen töissä näyttäytyy ahdistuksena, kun omista töistä suoriutuminen vaikuttaa myös muiden työhön.

”Tarttis saada enemmän nukuttuu. Ja sitte et niiku mullaki työ on aika hankalaa, et se vaatii niiko aika hyvän vireystilan. Et jos ei niiku, jos on liian väsynyt, ni ei kannata mennä tekee töitä. Sit kannattaa vaa jäädä kotii.” HI

”Joo ja sit semmost ahdistust, ku pitäis saada. Ku se on tiimityötä, mitä tekee, ni ei oo vastuussa vaa itellee, vaa on vastuussa muille et asiat etenee. Ni se on ja sit kuitenkin se on semmost et pitäis saada aikaseks.” HI

Toisessa perheessä vanhempi kertoo lapsen saavan öisin raivareita. Vanhempi ei tiedä, miksi lapsi saa raivareita, mutta arvailee sen johtuvan pahan unen näkemisestä. Lapsi ei rauhoitu ennen kuin pääsee nukkumaan vanhemman viereen ja kun lapsi tulee nukkumaan vanhemman viereen,

vanhempi ei saa itse nukuttua. Vanhemman jaksaminen kuormittuu, kun hän saa nukuttua kokonaisia öitä vain harvoin. Taulukossa kolme on esitelty teemaan sisältyvät tilanteet, päätelmät ja tilanteen herättämät tunteet vanhemmassa.

Taulukko 3. Nukkuminen

Teema	Tilanne	Päätelmä	Vanhemman kokemus
1. Nukkuminen	Lapsi heräilee yöllä. H1, H2	Vanhemman uni kärsii eikä hän jaksakaan kotona tai töissä. Työn ja perheen yhteensovittaminen haastavaa.	Vanhempi on väsynyt ja huonolla tuulella. Tuntuu raskaalta, ahdistavalta ja pahalta – vanhempi kokee riittämättömyyttä kotona ja töissä.

4.2.2 Tilanteet, joissa lapsi ei ymmärrä ohjeita

Arki kotona koetaan haasteelliseksi, koska lapset eivät osaa toimia ilman ohjeistusta. Vanhemmat kuvailevat lasten tarvitsevan selkeät rutiinit ja henkilökohtaisia ohjeita osatakseen toimia. Ilman hyvää ja riittävää selkeää ohjeistusta arki on sekavaa ja lapset eivät ymmärrä, mitä heidän pitäisi tehdä. Jos vanhemmat antavat lapselle useita ohjeita samanaikaisesti, lapsi ei osaa toimia niiden mukaan ollenkaan. Eräs vanhemmista kokee lasten tarvitsevan kotiin koulun lukujärjestyksen tyyliä ohjelmaa, josta lapset voivat katsoa, mitä seuraavaksi tapahtuu. Illat eivät vanhemman mukaan nimittäin suju, jos toiminta on täysin vapaata.

Haastatteluista nousee esille tilanteita, joissa lapsi ei ymmärrä hänelle annettuja ohjeita (taulukko 4). Yksi haastateltavista kertoo esimerkiksi tilanteen, jossa he olivat lapsen kanssa yhdessä pyöräilemässä ja vanhempi pyysi lasta kääntymään sivuun. Lapsi ei ymmärtänyt ohjetta ja vanhemman piti konkreettisesti näyttää, mitä pitää tehdä. Vanhempi kokee tällaiset tilanteet haastaviksi ja rankoiksi, koska toivoisi lapsen ymmärtävän jo 3,5-

vuotiaana enemmän. Myös toinen haastateltava kuvaa tilanteita, joissa lapsi ei ymmärtänyt vanhemman sanallisia ohjeita. Vanhempi oli pyytännyt lasta tuomaan hänelle kotona pyykkikorin päältä neuletakin ja ruokailutilanteessa kulhon. Kummallakaan kerralla lapsi ei osannut tuoda pyydettyä asiaa vanhemmalle, vaan vanhemman piti näyttää konkreettisesti, mitä hän oli pyytännyt hakemaan.

” – hän katto pesukonetta, hän katto vessanpyttyä, mut ei pyykkikorii päin, ku mä sanoin, että pyykkikori, ei. Siin hän seisoo ihan vaa ihan, että hän lähti tekemää, mut hän ei loppujen lopuks tienny, mitä niiko haettii.” H3H1

Ymmärtämisen haasteet vaikuttavat myös lasten harrastuksiin. Eräs vanhempi kuvailee lapsen matkivan harrastuksessa vain muiden lasten tekemistä, koska ei ymmärrä hänelle annettuja sanallisia ohjeita. Toinen vanhempi kertoo harrastuksen löytämisen olleen haastavaa, koska lapsi ei ymmärrä koko ryhmälle annettuja ohjeita. Lapsi on kuitenkin oppinut kysymään harrastuksessaan ohjaajalta uudestaan ohjeita siihen, mitä hänen pitää tehdä.

”Ei se, hän ei reagoi siihen puheeseen, vaa et se kattoo, jaa nää lähtee, mäki lähen eli hän on niiku oppinu tavallaa sillee selviytymään just päiväkodis siitä et hän katsoo, mitä muut tekee. Hän ei niiku ymmärrä sitä.” H3H1

”Hänel on harrastuksiiki ollu vaikee löytää just sen takii, ku hän ei niiku ymmärrä, mitä pitää tehdä, ku sanotaa koko ryhmälle et tehdää näi ja näi, ni ei hän ymmärrä.” H6

Taulukko 4. Tilanteet, joissa lapsi ei ymmärrä ohjeita

Teema	Tilanne	Päätelmä	Vanhemman kokemus
2. Tilanteet, joissa lapsi ei ymmärrä ohjeita	Pyöräilemässä lapsi ei ymmärrä sanallisia ohjeita. H2	Vanhemman on ohjattava lasta konkreettisesti ja tarkoilla ohjeilla.	Vanhempi kokee raskaaksi. Tilanteet haastavat arkipäivän työtä.

	Lapsi ei osaa tuoda pyydettyä asiaa. H3	Vanhemman on ohjattava lasta konkreettisesti ja tarkoilla ohjeilla.	
	Lapsi ei reagoi ohjeisiin uimakoulussa. H3	Lapselle on vaikea löytää harrastusta.	
	Lapsi ei ymmärrä ohjeita harrastuksessa. H7	Lapselle on vaikea löytää harrastusta.	
	Lapsi tarvitsee rutiineita osatakseen toimia, koska ei ymmärrä muuten, mitä tapahtuu. H2	Vanhemman on ohjattava lasta konkreettisesti ja tarkoilla ohjeilla.	Rankkaa.
	Lapset ei osaa toimia kotona ilman ohjelmaa. Illat ovat sekavia. H6	Vanhemman on ohjattava lasta konkreettisesti ja tarkoilla ohjeilla.	Raskasta.

4.2.3 Vanhemman läsnäolon vaatimus

Selkeiden ohjeiden antamisen lisäksi vanhemmat kokevat kuormittaviksi tilanteet, joissa lapsi tarvitsee vanhemman jatkuvaa läsnäoloa (taulukko 5). Yksi haastateltavista kuvaa, miten lapsi tarvitsee jatkuvasti aikuisen läsnäoloa, koska hän ei osaa tai pysty tekemään mitään itse. Sen lisäksi vanhemman on aina valvottava sisarusten leikkejä, koska ilman valvontaa lasten leikit päättyvät aina sisarusten väliseen riitaan, jossa toinen sisarus satuttaa toista lyömällä.

”Ni sehän on tosi raskast niiku nää arki-illatki, ku hän koko ajan pitää olla aikuinen. Hän ei niiku itse sitte oikee tee mitää, mitään, ni tota joo.” H6

”Nonii se on, ku ei voi jättää niit yksin et et sit ku heil on jotain yhteisii leikkei, nii se loppuu aina siihen et sisko itkee, ku veli lyö päähän tai silmään tai johonkin. Et kyl on niiku tytöl ihan ollu musta silmä et kyl kyl se menee nii aina hurjaks et kyl pitää valvoo koko ajan.” H6

Vanhemmat kertovat kotitöiden tekemisen olevan haastavaa, kun lasta pitää vahtia samaan aikaan. Yksi haastateltava kuvaa, miten lapsi vaatii jatkuvasti vanhemman läsnäoloa, koska ei osaa leikkiä yksin. Jos vanhempi yrittää tehdä kotitöitä lapsen leikkiessä, lapsi tulee vetämään vanhempaa käsistä mukaan leikkimään ja alkaa itkemään, jos vanhempi ei suostu lähtemään mukaan leikkiin. Vanhempi kokee tilanteet surullisiksi, mutta uskoo lapsen vielä kehittyvän ja oppivan leikkimään yksin.

Taulukko 5. Vanhemman läsnäolon vaatimus.

Teema	Tilanne	Päätelmä	Vanhemman kokemus
3. Vanhemman läsnäolon vaatimus	Lapsi ei leiki yksin. H4	Vanhempi ei ehdi tehdä muuta, kuin olla lapsen kanssa.	Tilanteet ovat surullisia.
	Lapsi ei osaa tehdä mitään yksin. H6	Vanhempi ei ehdi tehdä muuta, kuin olla lapsen kanssa.	Kuormittavaa ja raskasta.
	Lapset ajautuvat riitaan keskenään. H6	Vanhempi ei ehdi tehdä muuta, kuin olla lapsen kanssa.	Kuormittavaa ja raskasta.
	Lasta vahdittava koko ajan. H1	Vanhempi ei ehdi tehdä muuta, kuin olla lapsen kanssa.	Raskasta.

4.2.4 Tilanteet, joissa vanhempi tai joku muu ei ymmärrä lasta

Vanhemmat kokevat haastaviksi myös tilanteet, joissa he tai muut aikuiset eivät ymmärrä lasta (taulukko 6). Eräs vanhempi kuvaa turhauttaviksi tilanteita, joissa lapsi vain itkee ja vanhempi ei saa itkua loppumaan, koska ei tiedä, mistä syystä lapsi itkee. Vanhempi kertoo käyvänsä tilanteissa läpi kaikki asiat, jotka voisivat aiheuttaa itkemisen, mutta silti itkulle ei aina löydy syytä. Välillä vanhempi on kuitenkin onnistunut saamaan itkun loppumaan arvaamalla asiaa, josta itku voisi johtua ja tästä syystä vanhempi uskookin lapsen kommunikoivan hänen kanssaan itkulla. Vanhempi kertoo lapsen viestivän itkullaan jostakin tarpeesta.

”Ja on tilanteita et hän itkee, minä vaan yritän käydä tietyt asiat läpi, mitä mä hoksaan ja siltin en tiedä, miks hän itkee. Sit mä oon vaan hakenu, mitä on tarjolla siihen asti, kun hän unohtaa tai leppyy. Kyllä on tilanteita, kun mä en tiedä, miks hän itkee.” H4

Vanhemmat kuvaavat lasten turhautuvan, suuttuvan ja vetäytyvän tilanteista, joissa vanhemmat eivät ymmärrä heitä. Eräs vanhempi kertoo joka päivä olevan tilanteita, joissa hän ei ymmärrä, mitä lapsi yrittää sanoa ja lapsi pahastuu siitä. Lapsi turhautuu tilanteesta eikä halua enää toistaa jo kerran sanomaansa asiaa. Lisäksi lapsi poistuu tilanteesta pamauttamalla oven kiinni. Vanhempi uskoo turhautumisen ja tilanteesta poistumisen johtuvan siitä, ettei lapsella ole välineitä itsensä ilmaisuun.

”Joo no se kommunikaatio just tytön kans et ku hän, me ei ymmärretä häntä ja sit hän turhautuu siitä ja tota joo. Et sit et ei hän sit haluu enää toistaa, mitä hän on sanomas ja nii sit hän turhautuu ja lähtee pois et.” H6

Toisen perheen vanhemmat kuvailevat myös lasta harmittavan, jos vanhemmat eivät ymmärrä häntä. Esimerkkinä vanhemmat kertovat kauppareissusta, jonka aikana lapsi suuttui ja alkoi huutamaan, kun vanhemmat eivät ymmärtäneet, mitä hän olisi halunnut kaupassa tehdä. Lapsi ei rauhoittunut tilanteessa ollenkaan ja toisen vanhemman piti lähteä lapsen kanssa kaupasta pois. Vanhemmat yrittävät selvittää vaikeista tilanteista

arvailemalla, mitä lapsi tarkoittaa, mutta raivoaminen ja huutaminen vain yltyy, jos arvaukset menevät väärin. Vanhemmat uskovat, että lapsi alkaa riehumaan, kun ei osaa ilmaista itseään niin, että muut ymmärtäisivät häntä. He uskovat, että lapsi puhuisi enemmän, jos muut ihmiset ymmärtäisivät lasta paremmin.

Taulukko 6. Tilanteet, joissa vanhempi tai joku muu ei ymmärrä lasta

Teema	Tilanne	Päätelmä	Vanhemman kokemus
4. Tilanteet, joissa vanhempi tai joku muu ei ymmärrä lasta	Lapsi vain itkee ja vanhempi ei tiedä miksi. H4	Vanhemman on arvailtava lapsen tarpeita.	Turhauttaa ja itkettää vanhempaakin.
	Lasta harmittaa, kun muut eivät ymmärrä. Lapsi huutaa, raivoaa, suuttuu tai vetäytyy. H5, H6, H7	Vanhemman on arvailtava lapsen tarpeita.	Harmittaa, on vaikeaa ja tietämätön olo.

4.2.5 Siirtymätilanteet

Eniten haasteita vanhemmat kuvailevat liittyen erilaisiin siirtymätilanteisiin (taulukko 7). Näitä siirtymätilanteita ovat pukeutuminen, kotoa lähteminen ja kotiin palaaminen. Eräs vanhemmista kuvailee, miten lapsi saa jumeja ja hajoaa kesken kotimatkojen. Lapsi saattaa kesken matkan päiväkodista kotiin hajota maahan, koska ei jaksa tai pysty enää kävellä ja haluaa vaan vanhemman syliin. Hajoamiset liittyvät vanhemman mukaan tilanteisiin, jossa lapsella ei ole kivaa tavoitetta siirtymiseen. Vanhempi selittää myös lapsen vaikeuksia pukeutua sillä, että lapselta puuttuu kiva ja motivoiva tavoite. Vanhemmalla kesti pitkään ymmärtää, miksi lapsi jumiutuu tai hajoaa tällaisissa siirtymätilanteissa, mutta selittää nyt lapsen käytöksen kuuluvan kielihäiriöstä johtuvien haasteiden kirjoon.

” – se oli viel niiku fine niiku sinnepäi, mut se kotimatka. Ku ei siel koton oo sit, ei ole mitään semmosta kivaa tavotetta mennä sinne nii se, ku puuttuu, niin ihan on ollu siis et ainahan niit on ollu jossain kohtaa niiku tai pitkään ajatteli et kuuluu ikää, nii jossain kohtaa tuli semmonen et hetkinen, ei tää niiku ei enää. Että se niiku tajus, että se liittyy tähän sitten. Tähän kokonaisuuteen.” H3H1

Toisen perheen vanhemmat kuvailevat lapsellaan olevan myös vaikeuksia tekemiseen ryhtymisessä ja siirtymisessä paikasta toiseen, kuten ulkoa sisälle ja sisältä ulos. Heidän mukaansa lapsi on saatava innostumaan tekemisestä, ennen kuin hän suostuu toimimaan. Vanhemmat epäilevät, että siirtyminen on haastavaa, koska lapsi kokee sen tylsäksi. Toisen vanhemman mukaan vaikeudet voivat johtua myös siitä, että lapsi ei halua kokea siirtymiseen liittyvää muutosta.

”Nii et pitää joku asia niiku lopettaa tai sitte että pitää jostai vaa niiku lähteä. Just vaikka että sisältä lähdetää ulos tai ulkoa lähdetää sisälle. Sitte kai se on semmosta, että ei haluis sit niiku sitä muutosta.” H5H1

Paikasta toiseen siirtymisen lisäksi vanhemmat kokevat lasten pukeutumisen haastavaksi. Eräs vanhempi kuvailee talvella ja aamuisin pukeutumisen olevan vaikeaa, kun pitää laittaa paljon vaatteita ja pukeutua nopeasti. Vanhempi ajattelee tilanteen olevan lapselle hermostuttava, koska muilla on kiire ja lapsen pitäisi pystyä nopeasti pukeutumaan.

”Joo varmaa se kiire tai sellane, vaikei olis kiire, mut hän näkee siin jotai kiiret et nopeesti pitäis nyt saada ne ja kaikkee.” H7

Taulukko 7. Siirtymätilanteet

Teema	Tilanne	Päätelmä	Vanhemman kokemus
5. Siirtymätilanteet	Lapsi jumittaa matkalla. H3	Siirtyminen on raskasta	Rasittaa ja vaatii joustoa.

		ja aikaa vievää.	
	Paikasta toiseen siirtyminen. H5, H4	Siirtyminen on raskasta ja aikaa vievää.	
	Pukeutumiset. H3, H5, H6, H7, H8	Siirtyminen on raskasta ja aikaa vievää.	Suututtaa.

4.2.6 Lapsen puhumattomuus

Vanhemmat kertovat haastatteluissa myös lasten puhumattomuudesta (taulukko 8). He kokevat haastavaksi sen, ettei lapsi puhu paljon tai vastaa vanhempien kysymyksiin vain lyhyesti. Eräs vanhempi kuvailee, miten haastavaa on, kun lapsi ei puhu ja on vain kotona hiljaa. Vanhempi on yrittänyt kysellä lapselta päivän tapahtumista, kuten koulupäivästä, mutta lapselta ei saa vastauksia.

Toinen vanhempi kuvailee lapsen puhuvan vain asioista, joista lapsi kokee osaavansa kertoa. Kun vanhempi kysyy lapselta päiväkodin tapahtumista, lapsi osaa vain kertoa, kenen kanssa on leikkinyt ja vanhemman kysyessä lisäkysymyksiä, lapsi on vanhemman sanoin ”ihan pihalla.” Vanhempi uskoo, ettei puhuminen ole kiinni lapsen kiinnostuksesta tai tahdosta puhumiseen, vaan hänen osaamisestaan. Lapsi voi myös ohittaa vanhemman kysymyksiä tai vaihtaa aina puheenaihetta sanomalla, ettei jaksa puhua asiasta. Vanhempi kokee lapsen kertovan vain asioita, jotka ovat lapsen mukavuusalueella ja josta hän on kykenevä kertomaan. Lapsen vähäinen puhe saa vanhemman tuntemaan olonsa epämukavaksi.

”Nii no emmä tiää, haluaako hän. Hän ei halua kertoa asioista, joista hän ei osaa puhua. Hän osaa siis hän on tosi hyvä siinä niiku hämäämään ihmisiä ja kaikkee, et hän niiku vaihtaa puheenaihetta erittäin sujuvasti tai sit hän saattaa kotonaki sanoa, että en minä äiti nyt jaksa puhua. Et ei hän niiku, hän lopettaa sen tavallaa sillä, et ei kiinnosta, kun hän ei osaa niin hyvin.” H3H1

Taulukko 8. Lapsen puhumattomuus

Teema	Tilanne	Päätelmä	Vanhemman kokemus
6.Lapsen puhumattomuus	Lapsi ei osaa kertoa päivästä tai vastaa vanhemman kysymyksiin. H3, H5, H7	Lapseen ei saa kontaktia.	Epämukava olo.

4.2.7 Aggressiivisuus

Lasten aggressiivisuus lisää myös haasteita perheissä (taulukko 9). Eräs vanhempi kuvaa lapsen olevan iltaisin hyvin levoton ja juoksevan, hyppivän, pyörivän ja hyörivän sekä lyövän perheenjäseniä. Vanhemman mukaan lapsen raivarit kasautuvat tilanteissa, joissa asiat eivät mene, kuten lapsi olisi halunnut tai kun lapselta kielletään jotain. Vanhempi tuntee olevansa lyömisen kanssa neuvoton, eikä tiedä, miten käytökseen voisi puuttua. Hän uskoo lapsen lyömisen johtuvan siitä, ettei lapsi osaa ilmaista vaikeampia tunteitaan suullisesti. Lapsi on itse sanonut, ettei pysty hallitsemaan raivariaan, kun se lähtee pään sisästä.

”No mä oon sitä miettiny, ku hän ei ehkä, ku jos on jotai vaikeempii tunteita, mitä hän ei osaa niiku ilmasta ehkä suullisesti, ni sit hän purkaa sen jotenki nyrkein tai jotain tämmöst.” H6

Toinen vanhempi kuvaa lapsen olevan temperamenttinen, minkä vuoksi lapsi suuttuu helposti. Lapsi hermostuu vanhemman mukaan erityisesti tilanteissa, joissa lapsi ei saa tahtoaan läpi. Tilanne purkautuu lapsen itkupotkuravareihin. Kolmas vanhempi kertoo myös lapsensa tönivän ja nipistelevän muita lapsia päiväkodissa sekä sisaruksia kotona. Vanhempi pohtii, voisiko lapsi turhautua päiväkodissa siihen, että pitää esimerkiksi odottaa muita ja siksi tönä ja nipistellä muita. Lisäksi vanhempi arvelee käytöksen johtuva myös siitä, ettei lapsi ymmärrä, mitä hänen ympärillään tapahtuu.

”Hmm ehkä isosiskoon kohdistuvaa sitä, et heil on joku leikki ja sit hän yhtäkkii nipistää, ku ei ymmärräkkää, mitä nyt tapahtuu tai jotai semmost.”
H7

Taulukko 9. Aggressiivisuus

Teema	Tilanne	Päätelmä	Vanhemman kokemus
7. Aggressiivisuus	Lapsi on levoton ja lyö perheenjäseniä. H6	Lapsi purkaa tunteitaan aggressiivisesti.	Neuvottomuus, ei tiedä mitä tekisi tai miten pitäisi puuttua.
	Jos asiat ei mene, kuten haluaisi, lapsi käyttäytyy aggressiivisesti. H6, H5	Lapsi purkaa tunteitaan aggressiivisesti.	
	Lapsi tönii ja nipistelee kavereita. H7	Lapsi purkaa tunteitaan aggressiivisesti.	

4.3 Vanhempien kuvauksissa tapahtunut muutos

Ryhmätoiminnan jälkeisissä haastatteluissa vanhemmat nostavat esille hyvin samanlaisia tilanteita, kun alkuhaastatteluissakin. Muutosta on kuitenkin tapahtunut vanhempien tavoissa kuvata vaikeita tilanteita ja niistä selviytymistä. Vanhemmat pohtivat monipuolisesti syitä lapsen käyttäytymisen takana ja peilaavat myös tilanteiden herättämiä tunteita omaan vanhemmuuteensa ja suhteeseensa lapsen kanssa. Seuraavaksi käsitellään vaikea tilanne kerrallaan vanhempien kuvauksia.

4.3.1 Nukkuminen

Yhden perheen vanhempi nostaa isoimmaksi haasteeksi jälleen nukkumisen. Vanhempi kuvasi alkuhaastatteluissa lapsen saavan öisin raivareita ja siirtyvän vanhemman viereen nukkuman, jolloin vanhempi ei pysty itse nukkumaan. Tilannetta on vaikeuttanut lisää se, että perheen kahdella lapsella on hyvin erilaiset unirytmit. Toinen lapsista nukkuu yönsä hyvin, mutta herää

aikaisin ja toinen lapsista taas haluaisi mennä myöhemmin nukkumaan ja nukkua myös aamulla pidempään. Toinen lapsista herää edelleen pääsääntöisesti öisin ja siirtyy nukkumaan vanhemman viereen.

Vanhempi kokee tilanteen raskaaksi ja jaksaminen kotona sekä töissä on koetuksella. Vanhemman työ on fyysisesti ja henkisesti raskasta, eikä hän voi näyttää väsymyksen aiheuttamaa huonotuulisuutta töissä. Huonotuulisuus näyttäytyykin vanhemman mukaan enemmän kotona ja se vaikuttaa myös lapsiin. Vanhempi kokee lasten olevan väsyneitä ja kiukuttelevan paljon, kun vanhempi on huonotuulinen. Lapsen näkökulmasta vanhempi ajattelee kiukuttelun johtuvan siitä, että lapset kaipaavat vanhemmalta hänen huomiotaan. Kiukuttelu tuntuu vanhemmasta pahalta, mutta hän ei jaksaa väsymyksen vuoksi reagoida huutamiseen ja antaa lasten huutaa, kunnes he eivät enää jaksaa tai unohtavat asian.

” – – sit vaa, sit sä joteki ite vaa et ei ei niiku jaksaa et sit vaa sanoo et no huuda siinä sitte vaa ja nii kaua se lapsi huutaa, ku huutaa ja sit se ehkä unohtaa.” H2

”Kyl se pahalt tuntuu, mut sit mä aattelen et mä en pysty, vaa et mä en pysty jakamaan itteäni enää enempää. Et mä oon nyt tässä ja jos se ei riittä, ni mä en voi sille mitää.” H2

4.3.2 Vanhemman läsnäolon vaatimus

Perheessä, jossa vanhempi kertoi alkuaastatteluissa lapsen tarvitsevan jatkuvasti aikuisen seuraa ja kotitöiden tekemisen olevan haastavaa, on tapahtunut selkeää muutosta. Lapsi leikkii nykyään enemmän yksin ja vanhempi saa tehdä omia töitään rauhassa. Yksin leikkiminen ei ole ollut lapselle luonnollista, koska hän viihtyy paremmin toisten ihmisten seurassa. Vanhempi kuvaa lapsen olevan rohkeampi ja arkuuden vähentyneen, minkä seurauksena lapsi osaa leikkiä myös enemmän yksin. Vanhempi uskoo lapsen herkkyyden ja arkuuden sekä kielihäiriön vaikuttavan hänen tapaansa toimia vanhempana. Hän kokee, että perheessä on pyritty selittämään lapsen piirteitä

ja käyttäytymistä liikaa teorian avulla, eikä keskitytty huomioimaan lasta sellaisena, kuin hän on.

” – – mä luulen et meil on kaikilla vähemmän tai enemmän takaraivossa se erityis-sana, joka kummittelee siellä. Ni me ei pystytä näkemään poikaa vaan normaalina lapsena, jolla on normaalit kehitysvaiheet ja haasteet ja hän niiku käyttäytyy, vaan meil on koko ajan tässä et.” H4

Vanhempi kokee haastavaksi lapsen kasvattamisen, koska pelkää hidastavansa lapsen kehitystä rajoittamalla tämän toimintaa. Hän kuvaa haastattelussa, miten hän pyrkii kaikissa tilanteissa pohtimaan toiminnan merkitystä lapsen kehityksen kannalta. Esimerkiksi vanhempi kertoo tilanteen, jossa hän oli kauhuissaan lapsen kiipeillessä ja tehdessä kuperkeikkoja, mutta ei uskaltanut estää lasta, koska ajatteli toiminnan kehittävän lasta motorisesti. Vanhempi ajattelee kuuntelevansa lapsen tarpeita aistien ja tunteiden avulla niin paljon, että kokee olevansa yliherkistynyt lapsen tarpeille. Hän oivalsi herkkyytensä lapsen tarpeille ryhmätoiminnan aikana kuullessaan toisten vanhempien kokemuksia ja kokee vertaistuen sekä lisääntyneen tiedon parantaneen hänen käsitystään kehityksellisestä kielihäiriöstä ja itsestään vanhempana.

” – – mä niiku opin koko ajan ja siks mä sanon et tää vertaistuki, mitä oli teillä täällä, niin et kuulee et millasta on muilla vanhemmilla ja miten neki on ymmärtäny tietyt asiat ja millaiset ratkaisut ne on löytäny. Tää kaikki avartaa munkin, mun käsityst niiku täst asiasta ja vahvistaa sen. Mä tunnen lapseni paremmin päivästä toiseen, ni mä opin hänestä enemmän ja ja se se niiku se, se niiku herkkyyys, mäkin huomaan itsessäni et mä oon niiku yliherkistyny pojalle ja haluan tehdä hänen oloaan hyvin hyvin helposti ja hyvin mukavaksi ja niiku kuuntelen häntä liikaa. Kuuntelen en tarkota korvilla, vaan kuuntelen tunteilla ja aisteilla. Niiku kuuntelen häntä liikaa, nii sekin asettuu. Kyl mä huomaan et ajan kanssa asettuu, ku mä ymmärrän tätä enemmän.” H4

4.3.3 Tilanteet, joissa vanhempi ei ymmärrä lasta

Alkuhaastatteluisissa ennen ryhmätoimintaa yhden perheen vanhemmat kuvasivat vaikeita tilanteita liittyen siihen, etteivät he tai muut aikuiset ymmärrä lapsen puhetta. Vanhemmat kertovat toisessa haastattelussa asian tuovan edelleen haastetta heidän arkeensa ja tilanteiden olevan jopa haastavampia nyt, kun lapsen kertomat tarinat ovat kehittyneet pidemmiksi ja vanhempien on yhä vaikeampi ymmärtää niiden sisältöä.

Vanhemmat kuvaavat lapsen suuttuvan, harmistuvan ja turhautuvan, jos vanhemmat eivät ymmärrä hänen kertomiaan tarinoita. Vanhemmat pyytävät näissä tilanteissa lasta kertomaan tarinan uudestaan tai eri tavalla, kuten he tekivät jo ennen ryhmään osallistumista. Uutena keinona vanhemmat ovat alkaneet ottaa syytä väärinymmärryksestä itselleen toteamalla vanhemman olevan nyt vähän höpsö, kun ei ymmärrä. Tällä tavoin lapsi on ollut halukkaampi kertomaan asiaansa uudelleen. Välillä lapsi myös toteaa itse kielen menneen solmuun. Vanhemmat uskovat lapsen ymmärtävän näissä tilanteissa, että hänen puheensa on epäselvää ja muut eivät ymmärrä häntä.

Ennen ryhmätoimintaan osallistumista vanhemmilla ei ollut paljon tietoa kehityksellisestä kielihäiriöstä tai tukikeinosta, koska lapsen hitaaseen puheen- ja kielenkehitykseen oli havahduttu vasta hiljattain ja tarkemmat tutkimukset olivat vasta edessä. Vanhemmat kokivat ennen ryhmätoimintaa painetta kielen, sanojen ja ääntämisen opettamisesta lapselle. Nyt he ajattelevat paineiden vähentyneen, kun he keskittyvät puhumaan oppimisen ja sanojen opettelun sijasta enemmän vain kommunikoidaan lapsen kanssa. Toinen vanhemmista kuvaa arjen helpottuneen, kun hän ymmärsi, että lapsi voi kommunikoida hänen kanssaan, vaikka hän ei osaisikaan puhua asioista aina oikeilla sanoilla. Vanhempien ahdistus helpottui, kun he saivat lisätietoa kehityksellisestä kielihäiriöstä ja tukikeinoista sekä vertaiskokemusta muilta vanhemmilta.

”Nii että poika pystyy niiku kommunikoidaan oli se sitte kuvien kautta tai miten vaa. Tavallaa siit lähti iteltä semmosii paineita pois, et nyt se täytyis justiisa tällä tavalla mennä ja oppia puhumaan ja opetella ne sanat niiku nii

nii, kyl se semmone, niiku helpotti sitä arkee ja sai jollaki tavalla itekki semmosta niiku öö intoa siihen kommunikaation niiku keskittymisee.” H5H1

”– Et just ei tarvii niiku yrittää keskittyä siihen, että ne sanat tulis oikein vaa enemmän siihen et me kommunikoidaan.” H5H1

”Se saa ilmaistua itsensä ja me ymmärretää se. Oli se sitten millä keinoilla vaan.” H5H2

4.3.4 Siirtymätilanteet

Yhtä perhettä lukuun ottamatta vanhemmat nostavat esille jälleen siirtymiseen liittyvät tilanteet. Yksi vanhempi kuvailee, miten lapsi alkaa aina aamuisin kiukutella pukeutumisen yhteydessä, kun pitäisi lähteä päiväkotiin. Vanhemman mukaan lapsi osaa pukea, eikä hän keksi syytä, miksi lapsi alkaa aina kiukutella. Perheessä samanlaisia vaikeuksia siirtymisessä tuottaa kauppaan meneminen. Lapsi jumiutuu, jos auton lähellä ei ole saatavilla kärryjä, johon hän pääsisi istumaan. Vanhempi kuvaa jumittumisen johtuvan siitä, että lapsi on omaehtoinen ja päättää vain jäädä seisomaan. Tilanteessa ei auta kivat tavoitteet, kuten mahdollisuus valita kaupasta tuotteita.

Myös toisessa perheessä vanhempi kokee pukeutumisen hankalaksi. Lapsi aavistaa vanhemman mukaan, jos ollaan lähdössä johonkin ja lapsi alkaa sen vuoksi itkeä ja osoittaa mieltään. Vanhempi pohtii käytöksen johtuvan siitä, että lapsi aavistaisi joutuvansa lähtemään pois tai kokevan, että häntä viedään johonkin nyt väkisin. Havainnot perustuvat vanhemman kokemukseen siitä, että lapsen itku loppuu, jos lapsi saa itse pukeutua ilman vanhemman avustusta. Vanhempi uskoo, että jos vanhempi selittäisi aina lapselle, mitä on tapahtumassa ja mihin lapsi ollaan viemässä, pukeutuminen sujuisi lapselta paremmin.

Saman perheen toinen vanhempi kuvaa lapselle haastaviksi kaikenlaisia siirtymätilanteita asiasta, leikistä ja ihmisestä toiseen. Vanhempi kuvasi samoja haasteita alkuhaastatteluissa, mutta uskoi silloin lapsen viestivän aina

itkullaan jostakin tarpeesta. Nyt vanhempi uskoo tilanteisiin liittyvän itkemisen ja huutamisen olevan myös tämän ikäisille lapsille ominaista. Vanhemman mukaan kaikki lapset huutavat, rimpuilevat ja itkevät, kun heidän pitää lopettaa leikkiminen tai siirtyä toiseen paikkaan. Hänen mukaansa kyse ei välttämättä ole siitä, että lapsi ei ymmärrä, mitä tapahtuu. Lapsen kielihäiriö on varjostanut kasvatusta niin, että vanhempi on herkempi lapsen tarpeille ja epäilee enemmän taitojaan toimia lapsen kanssa.

”– sit ku me taas leikittii ja oltiin menos sisää, nii naapurinki lapsi oikeasti huusi ja rimpuili ja huusi ja itki, ettei halua mennä sisään, vaikkei hänellä mitään kielenkehityshäiriötä.” H4

” Joo se sit ku sulla on joku mikä varjostaa, se on sulla, vaikka kuinka paljon sä yrität käyttäytyä normaalisti, se on sulla siel jossain et.” H4

Lapsen kielihäiriö on vaikuttanut vanhemman tapaan reagoida ja tulkita lasta ja vanhempi kokee olevansa sen vuoksi haavoittuvaisempi vanhempana. Vaikeat tilanteet arjessa ovat aiheuttaneet hänelle riittämättömyyden tunnetta. Vanhempi oppi ryhmätoiminnan aikana paljon uutta tietoa kehityksellisestä kielihäiriöstä ja kokee nyt olevansa tilanteeseen tyytyväisempi kuin ennen ryhmätoimintaan osallistumista. Hän ymmärtää kielihäiriöön liittyvää kokonaisuutta nyt paremmin ja on helpottunut saamastaan vertaistuesta. Aiemmin hän koki olevansa asian kanssa yksin ja tunsin sen vuoksi olevansa vanhempana huono ja riittämätön.

”– siksi mä sanon et tää kurssi on auttanut minua paljon, että et ku mä oon ollu aika eristyksissä sen asian kanssa et rupesin tuntemaan itteni huonona vanhempana. Mut sit ku näki muut vanhemmat et et heil on, neki tuntee samaa, nekin. Sit se ei voi olla, että mä oon huono. Se vaa se tilanne, niiku saa sut näin tuntemaan itsesi.” H4

”– se on se vertaistuki, joka näkyy juuri näin: mä en oo yksin, mä en oo huono, mä en oo huono ja mä en oo yksin. Mä en oo ainut täs maailmassa, jolla on tämänkaltainen lapsi. –” H4

Kolmannessa perheessä pukeutumistilanne on edelleen välillä haastava, mutta riisutumistilanne on helpottunut, kun vanhempi on muuttanut omaa asennettaan tilannetta kohtaan. Vanhempi kuvaa tilanteen olevan rennompia hänelle ja lapselle, kun vanhempi suhtautuu huumorilla lapsen valitukseen riisutumisen rankkuudesta. Vanhemman mukaan tilanne on myös rento, kun heillä ei ole kiire mihinkään ja vanhempi voi antaa lapsen rauhassa riisutua. Riisutuminen sujuu hyvin, kun vanhempi on tehnyt tilanteesta leikin ja antaa kannustavaa palautetta aina, kun lapsi onnistuu riisutumaan vaatteista.

4.3.5 Lapsen puhumattomuus

Vanhemmat, jotka eivät maininneet alkuhaastatteluissa lapsen puhumattomuutta haasteena, kertovat nyt lapsen puhumattomuuden olevan välillä turhauttavaa. Toinen vanhemmista kuvailee tilanteita, joissa hän yrittää kysyä lapselta jotain, mutta lapsi ei vastaa mitään. Vanhemmasta tuntuu, ettei hän saa lapseen mitään kontaktia ja tilanne turhauttaa. Tällaisia tilanteita tulee vastaan myös kodin ulkopuolella, kuten mummulassa, jossa kaikki kyselevät lapselta kuulumisia. Lapsi kuitenkin tuntuu olevan omissa maailmoissa eikä katso muita päin tai vastaa kysymyksiin.

Vanhemmat uskovat välillä tilanteisiin liittyvän jännittävyyttä, jonka vuoksi lapsi ei halua vastata mitään. Välillä he uskovat myös lapsen olevan niin uppoutunut muuhun tekemiseen, ettei hän kuule kysymyksiä, joita hänelle esitetään. Syy käytöksen taustalla voisi olla vanhempien mukaan sekin, että vanhempien kysymykset voivat tuntua lapsesta myös tylsiltä, jolloin hän ei halua vastata kysymyksiin. Lisäksi vanhemmat pohtivat, ettei lapsi halua tai jaksa yrittää vastata kysymykseen, jos se tuntuu haastavalta tai raskaalta.

” Jotenkin et kokee sen jotenkin rankaks keskustelemisen, eikä jaksa sitte alottaa. Tai sitte ehkä just se, että ylipäättää haluis vaa levätä siinä hetken tai jotain.” H5H1

”Nii et ei jaksa niiku. Et sitten se on se, edelleen sanoo aika nopeesti sen niiku ”en ymmärrä”, jostain ihan helpostakin kysymyksestä.” H5H1

4.4 Kyselyn tulokset

Haastattelujen yhteydessä vanhemmat täyttivät ennen ja jälkeen ryhmätoiminnan vanhempien reflektiivistä kykyä mittaavan kyselyn. Kyselyn tuloksia tarkastellaan tässä yksittäisten väittämien tasolla, koska kyselyn vastaajajoukko on hyvin pieni ja aika mittauskertojen välillä on lyhyt. Tulosten vertailua ennen ja jälkeen ryhmätoiminnan voidaan pitää haastavana edellä mainittujen syiden lisäksi siksi, että ryhmätoiminnan jälkeen kyselyyn saatiin vastauksia vain kuudelta vanhemmalta. Ennen ryhmätoimintaa kyselyyn vastasi yhdeksän vanhempaa. Kyselyiden tulosten avulla voidaan kuitenkin tarkastella vanhempien reflektiivisen kyvyn eri ulottuvuuksia ja ymmärtää vanhempien kykyä pohtia lapsensa sisäistä kokemusta ennen ja jälkeen ryhmätoiminnan. Tulokset on esitelty keskiarvojen avulla niin, että ensimmäinen keskiarvo on mitattu ennen ryhmätoimintaa ja toinen keskiarvo ryhmätoiminnan jälkeen.

Uteliaisuus ja kiinnostus lapsen tunnetilojen pohtimiseen oli korkea molemmilla mittauskerroilla. Vanhemmat olivat uteliaita pohtimaan lapsen tunteita (ka 6,7 ja ka 6,3) ja kokivat mielekkäänä arvailla, miltä lapsesta tuntuu (ka 3,3 ja ka 2). He pohtivat syitä lapsen hankalaan käyttäytymiseen (ka 5,9 ja ka 6) ja pitivät tällaista pohdintaa mielekkäänä (ka 6,5 ja ka 6,2). Vanhemmat myös yrittivät nähdä tilanteita lastensa silmin (ka 6,1 ja ka 6,5). Tulosten perusteella uteliaisuus lapsen tunnetilojen pohtimiseen laski hieman ryhmätoiminnan jälkeen ja myös hankalan käytöksen takana olevien syiden pohdinta koettiin vähemmän mielekkääksi. Keskiarvoa laskee jälkimmäisellä mittauskerralla yhden vanhemman vastaukset, jotka olivat selvästi ensimmäistä mittauskertaa alhaisemmat. Vanhempi toi haastatteluissa esille, että hän on tällä hetkellä hyvin kuormittunut ja väsynyt perheen arjesta. Vanhemman kuormittuneisuus näkyy myös kyselyn vastauksissa, mikä tulee ottaa huomioon tulosten tulkinnassa.

Vanhemmilla oli jonkin verran ymmärrystä siitä, että toisen mielensisäisistä kokemuksista ei voi olla varma. He olivat osittain samaa mieltä sen kanssa, että lapsi saattaa reagoida tilanteisiin eri tavalla, kuin vanhempi ajatteli lapsen reagoivan (ka 4,6 ja ka 4,3). Vanhemmat joutuvat välillä yrittämään

useamman kerran ymmärtääkseen, mitä lapsi haluaa (ka 5,8 ja ka 5,5) ja voivat välillä ymmärtää väärin lapsensa reaktiot (ka 5,3 ja ka 4,5). Lapsen kielelliset vaikeudet voivat vaikeuttaa kommunikaatiota lapsen ja vanhemman välillä niin, että vanhempi kokee haastavaksi lapsen tarpeiden ja reaktioiden ymmärtämisen. Pieni lasku keskiarvoissa ryhmätoiminnan jälkeen voi kertoa myös vanhempien lisääntyneestä ymmärryksestä lasta ja tämän maailmaa kohtaan.

Osana hyvää reflektiivistä kykyä voidaan pitää vanhemman ymmärrystä siitä, ettei lapsen ulkoisista reaktioista voi päätellä lapsen sisäistä kokemusta. Kyselyn mukaan vanhemmat eivät usko, että lapsen hyvästä käytöksestä voi päätellä lapsen rakastavan vanhempaa (ka 2,1 ja ka 1,8). Vanhemmat eivät myöskään päättele lapsensa rakastavan heitä, kun lapsi hymyilee heille jossakin tilanteessa (ka 2,8 ja ka 1,7). Lapsen tarpeeseen saada huomiota vanhemman ollessa puhelimesta vanhemmat suhtautuivat vaihtelevasti. Osa vanhemmista koki sen sietämättömäksi ja osa ei ollenkaan sietämättömäksi (ka 4,8 ja ka 2,8). Tulosten perusteella vanhemmat ymmärtävät ryhmätoimintaan osallistumisen jälkeen vielä paremmin, ettei lapsen ulkoisesta käytöksestä voi aina päätellä hänen mielensä sisäistä kokemusta.

Reflektiiviseen kykyyn kuuluu myös taito sietää epävarmuutta siitä, ettei toisen tunnetiloista voi koskaan olla varma. Vanhemmat eivät koe aina tietävänsä, miksi lapsi reagoi milläkin tavalla (ka 4 ja ka 4,3) eivätkä he usko voivansa aina ennustaa lapsen tekemisiä (ka 3,3 ja ka 4,3). He eivät myöskään koe tietävänsä aina, mitä lapsi haluaa (ka 3 ja ka 3,5). Kyselyn perusteella vanhempien voidaan nähdä ymmärtävän epävarmuutta, joka liittyy lapsen mielentilojen tulkintaan. Epävarmuus on tulosten mukaan hieman vähentynyt ryhmätoimintaan osallistumisen jälkeen, mikä voi olla seurausta myös lisääntyneen tiedon määrästä.

5 Yhteenveto

Tämän tutkielman tavoitteena oli tutkia kielihäiriöisen lapsen vanhempien näkemyksiä arjesta ja selvittää, muuttuvatko näkemykset ryhmätoimintaan osallistumisen jälkeen. Tässä luvussa pohditaan tutkimuksen tuloksia suhteessa aiempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen. Lisäksi pohditaan mahdollista jatkotutkimusta. Lopuksi arvioidaan tutkimuksen liittyneitä rajoitteita ja luotettavuutta.

5.1 Pohdinta

Toimiessamme vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa pohdimme jatkuvasti omia ja muiden ihmisten ajatuksia. Millaisia tunteita erilaiset asiat meissä herättävät? Mitä toinen ihminen mahtaa tuntea tässä tilanteessa? Toisten ihmisten ajatuksista, kuten tunteista, toiveista ja aikomuksista, ei voi koskaan olla varma, mutta niiden pohtiminen voi helpottaa vuorovaikutusta ja luoda tilanteisiin ennustettavuutta. Monissa tilanteissa päättelemme toisen ihmisen käytöksen tai sanojen perusteella, mitä toinen ajattelee ja toimimme sen mukaan. Mutta mitä jos sanoja ei ole käytössä ja toisen käytöksestä on vaikea päätellä hänen ajatuksiaan?

Tällainen vuorovaikutustilanne on arkipäiväinen kielihäiriöisen lapsen vanhemmille. Vanhemmat kokevat haastavaksi vuorovaikutuksen lapsen kanssa, kun käytössä ei ole totuttuun tapaan kaikkia sanoja. Vanhemmista voi tuntua, etteivät he pysty kommunikoimaan lapsen kanssa riittävän hyvin. Tämän pro gradun tarkoituksena oli selvittää, millaisia kokemuksia vanhemmilla on arjesta kielihäiriöisen lapsen kanssa ennen ja jälkeen ryhmätoimintaan osallistumisen. Kokemuksia tarkastelemalla pyrittiin havaitsemaan vaikeita tilanteita, joihin vanhemmat kaipaavat tukea.

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli, miten vanhemmille on herännyt huoli lapsen kielenkehityksestä. Tulosten mukaan vanhemmat huolestuivat lapsen kielenkehityksestä kotona, kun lapsen puhe ja ymmärrys kehittyivät hitaasti. Vanhemmat kuvasivat, miten lapsen sanavarasto oli pieni, puhe epäselvää ja ymmärtäminen heikkoa. He vertailivat lapsensa kielellistä

osaamista muiden saman ikäisten lasten ja sisarusten osaamiseen sekä olivat huolissaan lapsensa pärjäämisestä kodin ulkopuolella. Tutkimustulokset vahvistavat aiempien tutkimusten tapaan vanhempien merkittävää roolia lapsen kielellisen kehityksen havainnoijina (ks. Lyytinen ym. 1996). Useimmissa perheissä vanhemmat ovat huolestuneet lastensa kielenkehityksestä jo ennen ammattilaisia. Vanhempien huolta voidaan myös tämän tutkimuksen perusteella pitää aiheellisena. Niissä perheissä, joissa vanhemmat ovat jo kotona huolestuneet lapsen kielenkehityksestä, on lapsilla diagnosoitu myöhemmin kehityksellinen kielihäiriö.

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, millaisia vaikeita tilanteita vanhemmilla on kielihäiriöisen lapsen kanssa. Vanhemmat toivat haastatteluissa esille hyvin moninaisia haasteita ja ne vaihtelivat paljon myös perheiden välillä. Samoja haasteita ja toistuvia tilanteita löytyi kuitenkin myös eri perheistä. Yhtenä isona haasteena koettiin muutamassa perheessä lasten yöllinen herääminen. Vanhemmat eivät saaneet nukuttua riittävästi ja väsymys vaikutti myös jaksamiseen töissä. Haaste oli odotettavissa, koska vanhempien saaman unen vähyyden on todettu olevan haaste lapsiperheissä ja vaikuttavan työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen.

Vanhemmat nostivat kuitenkin esille eniten haasteita liittyen kommunikaatioon lapsen kanssa. He kuvailivat tilanteita, joissa lapsi ei ymmärrä heidän antamia ohjeita ja vaatii vanhemman läsnäoloa sekä konkreettista näyttämistä osatakseen toimia. Lisäksi esille tuli tilanteita, joissa vanhempi ei ymmärrä, mitä lapsi yrittää hänelle kertoa. Tilanteet aiheuttivat lapselle turhautumista ja suuttumista, joka purkautui joissain tilanteissa aggressiivisena käytöksenä, kuten lyömisenä ja potkimisena. Osassa perheistä haasteena olivat taas tilanteet, joissa lapsi ei puhu mitään. Lapsen koettiin olevan vain hiljaa ja ohittavan vanhempien esittämät kysymykset.

Myös vanhempien kuvailemat siirtymätilanteet liittyivät ongelmiin kommunikaatiossa. Pukeutuminen ja kotoa lähteminen olivat monessa perheessä haastavia, koska lapsilla oli vaikeuksia pukeutua ilman

vanhemman läsnäoloa ja tarkkaa ohjeistusta. Lapsille oli annettava kiva tavoite, jotta he suostuivat lähtemään kotoa ilman kiukuttelua päiväkotiin tai kauppaan sekä palaamaan kotiin reissun jälkeen.

Kolmantena tutkimuskysymyksenä oli, miten vanhempien kokemukset vaikeista tilanteista ovat muuttuneet. Vanhemmat nostivat esille samankaltaisia tilanteita ryhmätoimintaa ennen ja jälkeen. Eniten haastetta ryhmätoiminnan jälkeen aiheuttivat edelleen nukkuminen, siirtymätilanteet, vanhemman läsnäolon vaatimus, lapsen puhumattomuus ja tilanteet, joissa vanhemmat eivät ymmärrä lasta. Vaikka vanhemmat kokivat edelleen samojen asioiden olevan haastavia, he pohtivat enemmän oman ja lapsen käyttäytymisen takana olevia ajatuksia.

Vanhemmat tunnistivat omien mielensisäisten kokemusten vaikutukset vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Yhden vanhemman mukaan hänen väsymyksensä vaikutti hänen kykyynsä toimia lapsen kanssa ja lapsen väsymys heijastui myös hänen käytökseensä. Vuorovaikutus oli haastavaa, kun kaikki olivat väsyneitä ja huonolla tuulella. Toinen vanhempi oivalsi ryhmätoiminnan aikana olevansa yliherkistynyt lapsen tarpeille ja kuuntelevansa sekä pohtivansa jopa liikaa lapsen tarpeita. Vanhempi koki oman näkemyksensä lapsesta erityislapsena vaikuttavan jatkuvasti siihen, miten hän toimii lapsen kanssa.

Ryhmätoiminnasta eniten hyötyivät ne perheet, joissa tilanne oli uusi ja lapsen poikkeavaan puheen- ja kielenkehitykseen oli havahduttu hiljattain. Ryhmästä saatu tieto ja vertaistuki auttoivat vanhempia ymmärtämään lapsen toimintaa ja vanhemman ajatusten vaikutusta onnistuneeseen vuorovaikutukseen. Yhden perheen vanhemmat pohtivat keskittyneensä aiemmin väärin asioihin, kun he pyrkivät opettamaan lasta puhumaan sen sijaan, että keskittyisivät kommunikoimaan tämän kanssa. Arki on nyt helpottunut ja paineet vähentyneet vanhemmilta, kun he ymmärtävät paremmin kehityksellistä kielihäiriötä ja heillä on keinoja kommunikaatioon lapsen kanssa.

Vanhemmat kuvasivat ryhmätoiminnan jälkeisissä haastatteluissa vaikeita tilanteita enemmän lapsen näkökulmasta. Vanhemmat uskoivat siirtymätilanteiden olevan lapsille haastavia, koska tilanteisiin liittyi muutosta, jota lapset eivät välttämättä ymmärtäneet. Lisäksi vanhemmat kokivat, että lapsen puhumattomuus johtui siitä, että lapsi koki vanhempien kysymykset tylsiksi tai puhumisen raskaaksi ja haastavaksi. Osana vanhempien mentalisaatiokykyä pidetään heidän taitoaan pohtia omia kokemuksia sekä niiden vaikutusta vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen (Luyten ym. 2017a). Mentalisaatiokyvyn avulla vanhempi heijastaa omia tunteita, ajatuksia ja tavoitteita vuorovaikutuksen lopputulokseen sekä vanhemman suhtautumiseen lastaan kohtaan (Slade 2005). Tutkimuksen perusteella vanhempien mentalisaatiokyky on vahvistunut ryhmätoiminnan aikana ja he kykenevät nyt paremmin pohtimaan omien ja lapsen mielensisäisten kokemusten vaikutusta vuorovaikutuksen onnistumiseen. Kaikki vanhemmat kokevat saaneensa ryhmästä käyttöön uusia keinoja vuorovaikutukseen ja osa kokee ryhmän helpottaneen arkea sekä parantaneen uskoa pärjäämiseen vanhempana.

Vanhempien reflektiivistä kykyä mitattiin myös kyselyllä ennen ja jälkeen ryhmätoiminnan, jotta saataisiin kuvaa vanhempien kyvystä pohtia lapsen mielentiloja. Kyselyn mukaan vanhemmat olivat hyvin kiinnostuneita ja uteliaita pohtimaan lapsen tunnetiloja jo ennen ryhmätoimintaa. Tulos voi kertoa siitä, että ryhmätoimintaan hakeutuu vanhempia, jotka ovat jo lähtökohtaisesti hyvin kiinnostuneita lapsensa toiminnasta ja haluavat oppia ymmärtämään paremmin tämän käyttäytymistä. Lapsen reaktioiden ymmärtämiseen liittyi epävarmuutta ennen ja jälkeen ryhmätoiminnan. Epävarmuus väheni hieman ryhmän jälkeisissä mittauksissa, mikä voi kertoa vanhempien lisääntyneestä tietämyksestä ja ymmärryksestä.

Vaikka puhuttua ja kirjoitettua kieltä pidetään välineenä symboliseen vuorovaikutukseen, tarvitsemme onnistuneeseen kommunikaatioon taitoa jäsentää maailmaa ja pohtia muiden ihmisten mielentiloja (Fonagy 2005, 14). Vanhempien mentalisaatiokyvyn tukemisen tärkeys korostuu kielihäiriöisen lapsen perheessä, koska vanhemmat voivat päätellä lapsen kokemuksia

pelkästään lapsen käyttäytymisen perusteella, jos sanoja ei ole käytössä. Omien ja lapsen mielensisäisten kokemusten pohtiminen auttaa vanhempaa toimimaan haastavissa tilanteissa ja parantaa kokemusta vanhempana pärjäämisestä. Vanhempainryhmän hyvän reflektiivisen kyvyn on todettu lisäävän kiinnostusta lapsen mieltä ja kehitystä kohtaan sekä vähentävän perheen välisessä kommunikaatiossa syntyviä väärinkäsityksiä (Camoirano 2017). Tämän tutkimuksen mukaan mentalisaatiokykyä vahvistava ryhmätoiminta auttoi vanhempia käsittelemään lapsen kanssa vastaan tulevia haasteita. Tiedon saaminen kielihäiriöstä paransi vanhempainryhmän ymmärrystä lapsen vaikeuksista ja antoi uusia keinoja arjessa toimimiseen. Lisäksi muilta vanhemmilta saatu vertaiskokemus poisti vanhemmuuteen liittyviä paineita.

Tutkimuksella tavoitettiin arvokasta tietoa siitä, millaista arki on vanhemmilla, joiden lapsella on kielellisiä vaikeuksia ja miten ryhmätoimintaan osallistuminen vaikutti vanhempainryhmän kokemuksiin arjesta. Vanhempainryhmästä hyötyivät eniten ne vanhemmat, joiden lapset eivät olleet vielä käyneet puheterapiassa ja joilla ei ollut vielä paljon tietoa kehityksellisestä kielihäiriöstä. Tämän vuoksi tulevaisuudessa olisikin tärkeää tavoittaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tukea tarvitsevat perheet. Vanhempainryhmän vaikutuksia tulisi arvioida suuremmalla otannalla ja ottaa mukaan myös verrokkiryhmäksi vanhemmat, jotka eivät osallistu ryhmätoimintaan. Lisäksi tulisi tarkentaa kriteereitä, joilla perheet valitaan mukaan ryhmätoimintaan, jotta perheet olisivat keskenään paremmin vertailtavissa. Myös vanhempainryhmän taustojen huomioiminen jatkossa voisi antaa arvokasta tietoa siitä, millaiset vanhemmat hyötyvät ryhmätoiminnasta eniten.

Toimivan tukimuodon löytämiseksi tulisi arvioida nykyisten kuntoutuspolkujen toimivuutta ja tunnistaa tilanteet, joissa perheet jäävät ilman tukea. Vanhempainryhmään hakeutui paljon vanhempia, jotka olisivat kaivanneet tukea perheen arkeen jo paljon aikaisemmin. Monilla vanhemmista oli paljon tietoa, mutta he kokivat kaipaavansa tiedon lisäksi konkreettisia keinoja ja vinkkejä arkeen sekä vertaistukea muilta vanhemmilta. Tarjoamalla tukea varhaisessa vaiheessa perheille kielellisten

vaikeuksien kanssa voitaisiin vähentää vanhempien kuormittuneisuutta ja lisätä koko perheen hyvinvointia.

5.2 Luotettavuus

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata kielihäiriöisen lapsen vanhempien kokemuksia, joita ei ole aikaisemmin tutkittu ja tuoda ilmi todellisuutta, jonka vanhemmat kokevat kielihäiriöisten lasten vanhempina. Aineisto kerättiin vanhempainryhmässä, jonka toiminta on pilotointivaiheessa ja siksi tämän tutkimuksen tuloksia voidaan pitää merkittävinä kehittämistyön kannalta. Tutkijana olen kiinnostunut perheiden hyvinvoinnista ja siihen vaikuttavista tekijöistä, kuten tukipalveluiden saatavuudesta ja toimivuudesta. Valitsin tutkimuksellisen näkökulman aineiston tarkasteluun perustuen omiin mielenkiinnonkohteisiini. Perheiden haasteet vastasivat pitkälti odotuksiani ja siksi toivonkin, että tämä tutkimus tekee näkyväksi arjen haasteet niissä perheissä, joissa lapsilla on kielellisiä vaikeuksia.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon tutkimusta rajoittavat tekijät. Tutkimuksen otanta oli hyvin pieni, koska mukana oli alkuhaastatteluisa seitsemästä perheestä yhdeksän vanhempaa ja ryhmätoiminnan jälkeisissä haastateluisa neljästä perheestä kuusi vanhempaa. Ryhmätoiminnan jälkeisen muutoksen tarkastelua voidaan pitää haasteellisena, koska otanta oli toisella kerralla niin paljon pienempi ja aika mittauskertojen välillä lyhyt. Lisäksi tutkimuksessa ei otettu huomioon vanhempien taustoja, joilla voi olla merkittävä vaikutus vanhempien kokemuksiin. Tutkimuksessa ei ollut mukana myöskään verrokkiryhmää, jonka avulla ryhmätoiminnan vaikutusten tarkastelu olisi ollut luotettavampaa. Vaikka tutkimuksessa pyrittiin ilmiön tapauskohtaiseen kuvailuun laajemman yleistettävyyden sijasta, tulisi jatkossa tutkia ilmiötä suuremmalla otannalla taustatekijät huomioiden.

Aineistonkeruusta vastasivat ryhmää ohjanneet henkilöt, joista toinen on psykologi ja toinen puheterapeutti. Haastattelijat tekivät haastattelut yksin niin, että toinen teki haastatteluista kahdeksan ja toinen neljä. Vaikka haastattelujen teemat olivat etukäteen määriteltä, haastateluisa puhuttiin

haastattelijasta riippuen teemoista eri näkökulmista. Haastateltavat myös tiesivät haastattelijoiden ammatilliset taustat ja tällä saattoi olla vaikutusta siihen, millaisia asioita vanhemmat toivat haastatteluissa esille. Ryhmätoiminnan jälkeen haastattelijat ja haastateltavat olivat toisilleen jo tuttuja, koska he olivat päässeet tutustumaan toisiinsa ryhmän aikana. Tästä syystä haastateltavat luottivat haastattelijoihin ryhmätoiminnan jälkeisissä haastatteluissa luultavasti enemmän ja uskalsivat kertoa avoimemmin kokemuksistaan.

Aineistoon ja sen keruuseen liittyvien rajoitusten lisäksi tulee pohtia kriittisesti muita tutkimuksen luotettavuuteen liittyneitä rajoitteita. Vanhempien reflektiivistä kykyä mittaavan PRFQ-Fi-kyselyn käyttöön liittyviä huomioita tuodaan esille jo tuloksia käsittelevässä luvussa 4.4. Tuloksia tulkittaessa onkin syytä huomioda, että vanhempien reflektiivisen kyvyn tutkiminen on jo lähtökohtaisesti hyvin haastavaa etenkin aloittelevalle tutkijalle. Ryhmätoiminnan vaikuttavuuden arviointi oli haastavaa, koska myös ryhmätoiminnan ulkopuolella tapahtuneilla asioilla saattoi olla vaikutusta perheiden kokemiin muutoksiin. Haastattelut tehtiin kahden viikon sisällä ryhmän päättymisen jälkeen, jotta saatiin mahdollisimman luotettava kuva siitä, mitä perheissä oli tapahtunut ryhmään osallistumisen aikana.

Tutkimusta voidaan kuitenkin pitää luotettavana edellä mainitut rajoitukset huomioon ottaen. Tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan Whitemoren ja kollegoiden (2001) esittämien laadullisen tutkimuksen ensisijaisten luotettavuuden arvioinnin kriteereiden mukaisesti. Tutkimuksen uskottavuutta (engl. credibility) ja autenttisuutta (engl. authenticity) voidaan arvioida sen mukaan, kuinka uskottavasti haastateltavien kokemuksia ja kontekstia on kuvattu ja miten hyvin haastateltavien erilaiset äänet on tuotu esille. Haastatteluissa vanhemmat saivat kertoa kokemuksistaan perheen arjesta vapaasti. Haastattelijat kysyivät tarkentavia kysymyksiä, jos he kokivat sen tarpeelliseksi. Tuloksissa vanhempien kokemuksia esiteltiin omin sanoin ja lainausten avulla. Kokemusten autenttisuus säilytettiin vanhempien käyttämän kielen ja ilmaisujen avulla. Kriittisyys (engl. critically) kuvaa tutkimusprosessin aikana esitettyjä todisteita kriittisestä arvioinnista.

Teoriaosuudessa tarkasteltiin kirjallisuuden avulla tutkimukseen liittyviä ilmiöitä monesta näkökulmasta. Lisäksi tutkimukseen liittyneitä rajoitteita kuvattiin tämän luvun alussa. Tutkimuksen eheys (engl. integrity) käsittelee sitä, miten johdonmukaisesti tutkimuksessa on arvioitu luotettavuutta ja miten tuloksista tehdyt johtopäätökset on esitelty. Tutkimuksen raportoinnissa erotettiin toisistaan tulokset, jotka pohjautuvat vanhempien kokemuksiin ja johtopäätökset, jotka pohjautuvat tutkijan omaan tulkintaan vanhempien kokemuksista ja tutkimuskirjallisuuteen. Tutkimuksen kaikissa vaiheissa pyrittiin erityiseen huolellisuuteen ja tarkkuuteen ja nämä vaiheet sekä tutkimukseen liittyvät valinnat on esitelty perusteellisesti.

Lähteet

- Ahonen, T., Aro, T., Siiskonen, T. & Ketonen, R. 2014. Kielen oppiminen ja oppimisvaikeudet – leikin asia? Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T. Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 373–385.
- Ahonen, T., Määttä, S., Meronen, A. & Lyytinen, P. 2014. Kielenkehityksen vaikeudet. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T. Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 72–103.
- Aivoliitto. 2020. Kehityksellinen kielihäiriö lapsilla ja nuorilla. <https://www.aivoliitto.fi/kehityksellinenkielihairio/tietoa/> (Luettu 24.8.2020.)
- Alivuotila, L. 2010. Matkiminen kielen omaksumisen lähtökohtana. Teoksessa Korpilahti, P. & Aaltonen, O. & Laine, M. *Kieli ja aivot*. Turun yliopisto: Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus, 189–194.
- Asen, E. & Midgley, N. 2019. Working with families. Teoksessa Bateman A. & Fonagy, P. *Handbook of mentalizing in mental health practice*. Washington: American Psychiatric Publishing, 3–20.
- Aro, T. & Siiskonen, T. 2014. Millaista on hyvä tuki? Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T. Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 188–200.
- Asikainen, M. 2005. Diagnosing specific language impairment. *Acta Universitatis Tamperensis* 1113.
- Aunola, K. & Nurmi, J.-E. 2005. The Role of parenting styles in children's problem behavior. *Child Development* 76, 1144–1159.
- Autismi- ja Aspergerliitto. 2018. Ääri rajoilla mennään. Autismikirjon lasten vanhempien arjessa jaksaminen ja perheiden tukipalvelut. https://www.autismiliitto.fi/files/2990/Autismiliitto_raportti_vanhempien_jaksaminen_web.pdf (Luettu 25.11.2020.)

- Axberg, U. & Broberg, A. 2012. Evaluation of “The incredible years” in Sweden: The transferability of an American parent-training program to Sweden. *Scandinavian Journal of Psychology* 53 (3), 224–232.
- Baumrind, D. 1971. Current patterns of parental authority. *Developmental psychology* 4 (1p2), 1–103.
- Beukelman, D. R. & Mirenda, P. 2013. *Augmentative and alternative communication supporting children and adults with complex communication needs*. Newburyport: Brookes Publishing.
- Camoirano, A. 2017. Mentalizing makes parenting work: A review about parental reflective functioning and clinical interventions to improve it. *Frontiers in psychology* 8, 14–14.
- Capone Singleton, N. 2017. Late talkers: Why the wait-and-see approach is outdated. *The Pediatric clinics of North America* 65 (1), 13–29.
- Darling, N. & Steinberg, L. 1993. Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin* 113 (3), 487–496.
- Ervast, L. & Leppänen, P. H. T. 2010. Kielellinen erityisvaikeus. Teoksessa Korpilahti, P. & Aaltonen, O. & Laine, M. *Kieli ja aivot*. Turun yliopisto: Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus, 212–221.
- Fonagy, P. & Bateman, A. 2019. Introduction. Teoksessa Bateman A. & Fonagy, P. *Handbook of mentalizing in mental health practice*. Washington: American Psychiatric Publishing, 3–20.
- Fonagy P., Gergely G., Jurist E. & Target M. 2010. *Affect regulation, mentalization, and the development of the self*. New York: Other Press.
- Fonagy P., Luyten P., Moulton-Perkins A., Lee Y-W., Warren F., Howard S., et al. 2016. Development and validation of a self-report measure of mentalizing: The reflective functioning questionnaire. *PLoS ONE* 11(7): e0158678.
- Fonagy, P. 1991. Thinking about thinking: some clinical and theoretical considerations in the treatment of borderline patient. *International Journal of Psychoanalysis* 72 (4), 639–656.
- Green, J., Willis, K., Hughes, E., Small, R., Welch, N., Gibbs, L. & Daly, J. 2007. *Generating best evidence from qualitative research: the role of*

- data analysis. Australian and New Zealand Journal of Public Health 31 (6), 545–550.
- Hoff, E. 2014. Language development. Australia: Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.
- Hoff, E., Laursen, B. & Tardif, T. 2002. Socioeconomic status and parenting. Teoksessa M.H. Bornstein (toim.), Handbook of Parenting: Vol 2. Biology and ecology of parenting, 2. painos. Mahwah, NJ: Erlbaum, 231–252.
- Hollo, A., Wehby, J. & Oliver, R. 2014. Unidentified Language Deficits in Children With Emotional and Behavioral Disorders: A Meta-Analysis. Exceptional children 80 (2), 169–186.
- Jansson-Verkasalo, E. & Guttorm, T. 2010. Varhainen kielenkehitys ja sen ennusmerkit. Teoksessa Korpilahti, P. & Aaltonen, O. & Laine, M. Kieli ja aivot. Turun yliopisto: Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskus, 182–188.
- Kalland, M., Fagerlund, Å., von Koskull, M. & Pajulo, M. 2016. Families First: the development of a new mentalization-based group intervention for first-time parents to promote child development and family health. Primary Health Care Research & Development (17), 3–17.
- Kalland, M. 2017. Mentalisaatiokyky vanhemmuudessa. Teoksessa Laitinen, I. & Ollikainen, S. Mentalisaatio – Teoriasta käytäntöön. Tampere: Kirjapaino Hermes Oy, 131–150.
- Kalland, M. 2006. Mentalisaatio, reflektiivinen kyky ja psykoanalyysi Peter Fonagyn ajattelussa. Teoksessa Mälkönen, K., Samallahti, P., Saraneva, K. & Sitolahti, T. (toim.) Psykoanalyysin isät ja äidit: teoreettisia näkökulmia. Helsinki: Therapie-säätiö, 377–395.
- Kalland, M. & Salo, S. 2020. Vanhemmuuden tukeminen vauva- ja lapsiperheissä. Duodecim 136 (8): 891–897.
- Kalland, M. 2019. Vahvuutta vanhemmuuteen tutkimuksen tuloksia: perhekahvila ja mentalisaatio. Teoksessa Hakulinen, T., Laajasalo, T. & Mäkelä, J. (toim.) Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen. Teoriasta käytäntöön. THL - Ohjaus 9/2019, 38–44.

- Karjalainen, P., Santalahti, P. & Sihvo, S. 2016. Vaikuttavatko vanhemmuustaitoja tukevat ohjelmat lapsen käytöshäiriöiden ja -ongelmien ehkäisyssä ja vähentämisessä? *Duodecim* 132 (10), 967–974.
- Kasvun tuki. 2017a. Ihmeelliset vuodet -vanhempainryhmä. <https://kasvuntuki.fi/tyomenetelmat/ihmeelliset-vuodet-vanhemmuusryhmat/> (Luettu 19.1.2021.)
- Kasvun tuki. 2017b. Mikä on Kasvun tuki –tietolähde? <https://kasvuntuki.fi/tietoa-kasvun-tuesta/mika-on-kasvun-tuki-tietolahde/> (Luettu 19.1.2021.)
- Kasvun tuki. 2017c. Voimaperheet. https://kasvuntuki.fi/tyomenetelmat/voimaperheet/?_sfm_arvosana=5 (Luettu 19.1.2021.)
- Kehityksellinen kielihäiriö (kielen kehityksen häiriö, lapset ja nuoret). Käypä hoito -suositus. Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Foniatri ry:n ja Suomen Lastenneurologisen Yhdistyksen asettama työryhmä. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, 2019 (Luettu 12.08.2020). www.kaypahoito.fi
- Keinänen, R., Aunola, K., Lerkkänen, M-K., Poikkeus, A-M., Nurmi, J-E. & Kiuru, N. 2011. Vanhemmuustyylien merkitys taidoiltaan erilaisten lasten sosiaalisessa kompetenssissa. *NMI-bulletin* 21 (3), 15–33.
- Ketonen, R., Launonen, K., Ikonen, A., Salmi, P., Palmroth, A., Röman, M. & Mattinen, A. 2014. Kieli ja viestintä. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T. Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 201–225.
- Korpilahti, P., Kaljonen, A. & Jansson-Verkasalo, E. 2016. Identification of biological and environmental risk factors for language delay: The Let's Talk STEP study. *Infant Behaviour and Development* (42), 27–35.
- Korpilahti, P. & Pihlaja, P. 2019. Puheen ja kielen kehityksen vaikeudet. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) *Varhaiserityiskasvatus*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kunnari, S. & Leila, P. 2012. Vuorovaikutus äänteellisen kehityksen perustana. Teoksessa Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen, T.

- Pienten sanat: Lasten äänteellinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 57–62.
- Laakso, M-L. 2014. Esikielellinen vuorovaikutus ja viestintä. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T. Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 22–50.
- Lareau, A. 2015. Cultural knowledge and social inequality. 2015. *American sociological review* 80 (1), 1–27.
- Lareau, A. 2011. *Unequal childhoods: class, race, and family life*. Berkeley, California: University of California Press.
- Larmo, A. 2010. Mentalisaatio – kyky pitää mieli mielessä. *Duodecim* 126 (6):616-22.
- Luyten, P., Malcorps, S., Fonagy, P. & Ensink, K. 2019. Assessment of mentalizing. Teoksessa Bateman A. & Fonagy, P. *Handbook of mentalizing in mental health practice*. Washington: American Psychiatric Publishing 2019, 37–62.
- Luyten, P., Nijssens, L., Fonagy, P. & Mayes, L. 2017a. Parental reflective functioning: Theory, research, and clinical applications. *The Psychoanalytic study of the child* 70 (1), 174–199.
- Luyten, P., Mayes, L., Nijssens, L. & Fonagy, P. 2017b. The parental reflective functioning questionnaire: Development and preliminary validation. *PloS one* 12 (5), p.e0176218-e0176218.
- Luyten, P. ym. Mayes, L., Sadler, L., Fonagy, P. Nicholls, S. & Crowley, M.J. 2009. *Parental Reflective Functioning Questionnaire – 1 (PRFQ-1)* Yale Child Study Center, New Haven, CT. (Unpublished manual)
- Lyytinen, P. 2014. Kielenkehityksen varhaisvaiheet. Teoksessa Siiskonen, T., Aro, T. Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 51–71.
- Lyytinen, P., Poikkeus, A.-M., Leiwo, M., Ahonen, T. & Lyytinen, H. 1996. Parents as informants of their child’s vocal and early language development. *Early Child Development and Care* 126, 15–25.
- Maccoby, E.E. & Martin, J.A. 1983. Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. Teoksessa Mussen P.H. & Hetherington

- E.M. (toim.). Handbook of child psychology: Vol 4. Socialization, personality and social development, 4. painos. New York: Wiley, 100–101.
- Malinen, K., Härmä, S., Sevón, E. & Kinnunen, U. 2005. Miten meillä menee? Työssäkäyvien pienten lasten vanhempien kokemuksia perhe-elämästä ja työstä. Jyväskylän yliopiston perhetutkimuskeskuksen julkaisuja 15.
- McGrath P., Lingley-Pottie P., Thurston C., MacLean, C., Cunningham, C., Waschbusch, DA., Watters, C. Stewart, S., Bagnell, A., Santor, D. & Chaplin, W. 2011. Telephone-based mental health interventions for child disruptive behavior or anxiety disorders: Randomized trials and overall analysis. *Journal of the American Academy of Child Adolescent Psychiatry* 50, 1162–1172.
- Merikoski, H. & Pihlaja, P. 2019. Puheen ja kielen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) *Varhaiserityiskasvatus*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Metsäpelto, R.-L. & Pulkkinen, L. 2004. Vanhempien kasvatustyyli ja psykososiaalinen toimintakyky. *Psykologia*, 3, 212–221.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. 1994. *Qualitative Data Analysis: an expanded sourcebook*. 2. ed. Thousand Oaks: Sage, Print.
- Mokrova, I., O'Brien, M., Calkins, S.D., Leerkes, E. M. & Macrovitch, S. 2012. Links between family social status and preschoolers' persistence: The role of maternal values and quality of parenting. *Infant and child development* 21 (6), 617–633.
- Mäntymaa, M. & Puura, K. 2011. Varhainen vuorovaikutus ja aivojen kehitys. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Määttä, K. & Uusiautti, S. 2012. Parental love – Irreplaceable for children's well-being. *Global Journal of Human Social Science Arts & Humanities* 12 (10).
- Määttä, P. & Rantala, A. 2016. Tavallisen erityinen lapsi: onnistuneen yhteistyön arvotusta ratkomassa. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Pajulo, M., Salo, S. & Pyykkönen, N. 2015. Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. *Duodecim* 131(11): 1050–7.
- Pajulo, M. & Pyykkönen, N. 2011. Mentalisaatiokyky varhaisessa vanhemmuudessa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Pajulo, M., Tolvanen, M., Pyykkönen, N., Karlsson, L., Mayes, L. & Karlsson, H. 2018. Exploring parental mentalization in postnatal phase with a self-report questionnaire (PRFQ): Factor structure, gender differences and association with sociodemographic factors. *The Finn Brain Birth Cohort Study. Psychiatry Research* vol. 262: 431–339.
- Papunet. 2019a. Kommunikoinnin esteettömyys. <https://papunet.net/tietoa/kommunikoinnin-esteettomyys> (Luettu 22.9.2020)
- Papunet 2019b. Kuvat kommunikoinnissa. <https://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa> (Luettu 22.9.2020)
- Papunet. 2020a. Nopea piirrosviestintä. <https://papunet.net/tietoa/nopea-piirrosviestinta> (Luettu 6.10.2020.)
- Papunet. 2020b. Tukiviittomat kommunikoinnissa. <https://papunet.net/tietoa/tukiviittomat-kommunikoinnissa> (Luettu 22.9.2020.)
- Paul, R. & Roth, F.P. 2011. Characterizing and predicting outcomes of communication delays in infants and toddlers: implications for clinical practice. *Language, Speech & Hearing Services in Schools* 42 (3), 331–340.
- Phillips, D. & Schweisfurth, M. 2014. *Comparative and international education. An introduction to theory, method and practices*. London: Bloomsbury.
- Pidano, A. E. & Allen, A. R. 2015. The Incredible years series: A review of the independent research base. *Journal of Child Family Studies* 24 (7), 1898–1916.
- Pulkkinen, L. 2002. *Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Redmond, S. & Rice, M. 1998. The socioemotional behaviors of children with SLI: social adaptation or social deviance? *Journal of Speech, Language and Hearing Research* 41, 688 – 700.
- Rescola, L. & Roberts, J. 1997. Late talkers at 2: Outcome at age 3. *Journal of Speech, Language & Hearing Research* 40 (3), 556.
- Sinkkonen, J. & Korhonen, L. 2016. *Pulassa lapsen kanssa*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Sinkkonen, J. 2012. *Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun*. Helsinki: Wsoy.
- Slade, A. 2005. Reflective functioning: An introduction. *Attachment & human development* 7 (3), 269–281.
- Sourander, A., McGrath, P.J., Ristkari, T., Cunningham, C., Huttunen, J., Lingley-Pottie, P., Hinkka-Yli-Salomäki, S., Kinnunen, M., Vuorio, J., Sinokki, A., Fossum, S. & Unruh, A. 2016. Internet-assisted parent training intervention for disruptive behavior in 4-year-old children. A randomized clinical trial. *JAMA Psychiatry* 73, 378–87.
- THL. 2019. *Pienten lasten ja heidän perheidensä hyvinvointi 2018*. Tilastoraportti 10.
- Tikoteekki. Puhetta korvaavat keinot. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/tietoa/puhetta-tukevat-keinot/> (Luettu 6.10.2020.)
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Whittemore, R., Chase, S. K. & Mandle, C. L. 2001. Validity in qualitative research. *Qualitative health research* 11 (4), 522–537.

Liite 1 Teemahaastattelu ennen ryhmää

4. Ketä teidän perheeseen kuuluu, millainen perhe teillä on?
5. Kuvaile lastasi, millainen lapsi sinulla / teillä on?
6. Kerrotko hiukan millaisia teidän hyvät hetket ovat, mitä niissä tapahtuu?
7. Kerrotko sitten, millaisia teidän perheessä ovat vaikeat hetket ja vaikeat tilanteet?
8. Mitä odotat ryhmältä?

Liite 2 Teemahaastattelu ryhmän jälkeen

1. Nyt on aikaa kulunut, lapsi kasvaa, elämä on muuttunut, miten nyt kuvailisit lastasi, millainen lapsi sinulla / teillä on?
2. Ryhmän alussa kysyimme hyvistä ja vaikeista hetkistä, kysyisin sitä jälleen
 - millaisia teidän perheen hyvät hetket ovat, mitä niissä tapahtuu?
 - millaisia teidän perheen vaikeat hetket ja vaikeat tilanteet ovat, mitä niissä tapahtuu?
3. Millaisia kokemuksia tai ajatuksia ryhmä on herättänyt
 - Onko jotain, mitä mahdollisesti on teidän perheessä tapahtunut?
 - Onko suhteesi lapseen tai lapsen kommunikaatioon muuttunut?

Liite 3 Kyselylomake ennen ja jälkeen ryhmän

Lapsen ja vanhemmuuden pohtiminen

Taustakysymykset

Olen:

Äiti

Isä

Lapsieni lukumäärä: _____

Onko lapsesi joskus käynyt puheterapeutin tutkimuksissa tai arvioinnissa?

ei

on

Onko lapsi saanut puheterapiaa?

ei

on

Onko lapsi käynyt muissa tutkimuksissa/kuntoutuksessa?

ei

on

Alla on esitetty ajatuksia ja väitteitä koskien Sinua ja lastasi. Lue jokainen kysymys huolella ja mieti, oletko Sinä samaa vai eri mieltä, ja missä määrin. Ympyröi sopivin numero.

Numero 7 tarkoittaa, että olet vahvasti samaa mieltä ja numero 1 tarkoittaa, että olet vahvasti eri mieltä. Numero 4 tarkoittaa arvion puoliväliä; eli olet kysymyksen suhteen neutraali, tai et pysty päättämään, oletko enemmän samaa vai eri mieltä.

1. Olen usein utelias ja kiinnostunut saamaan selville, miltä lapsestani tuntuu.

Täysin eri mieltä 1 2 3 4 5 6 7 Täysin samaa mieltä

2. Minulle on mieluista pohtia, miksi lapseni reagoi tai käyttäytyy tietyllä tavalla.

Täysin eri mieltä 1 2 3 4 5 6 7 Täysin samaa
mieltä

3. Yritän nähdä tilanteita lapseni silmin.

Täysin eri mieltä 1 2 3 4 5 6 7 Täysin samaa
mieltä

4. Tiedän aina miksi lapseni reagoi milläkin tavalla.

Täysin eri mieltä 1 2 3 4 5 6 7 Täysin samaa
mieltä

5. Lapseni saattaa reagoida johonkin tilanteeseen hyvin eri tavalla kuin oletan hänen reagoivan.

Täysin eri mieltä 1 2 3 4 5 6 7 Täysin samaa
mieltä

6. Toisinaan minun täytyy yrittää useamman kerran ennen kuin ymmärrän, mitä lapseni tarvitsee tai haluaa.

Täysin eri mieltä 1 2 3 4 5 6 7 Täysin samaa
mieltä

7. Pystyn aina ennustamaan, mitä lapseni tulee seuraavaksi tekemään.

Täysin eri mieltä 1 2 3 4 5 6 7 Täysin samaa
mieltä

8. Toisinaan voin ymmärtää lapseni reaktiot väärin.

Täysin eri mieltä 1 2 3 4 5 6 7 Täysin samaa
mieltä

9. Minusta ei ole mielekästä yrittää vielä tässä vaiheessa arvailla miltä lapseni tuntuu.

Ei, päinvastoin, se on hyvin mielekästä 1 2 3 4 5 6 7
Täysin samaa mieltä

10. Kun/jos lapseni käyttäytyy hankalasti, yritän ymmärtää syytä siihen.

Ei, en pohdi sellaista 1 2 3 4 5 6 7 Kyllä, paljon

11. Tiedän aina, mitä lapseni haluaa.

Täysin eri mieltä 1 2 3 4 5 6 7 Täysin samaa
mieltä

12. Minusta on sietämätöntä, kun lapseni itkee ja tarvitsee huomiotani juuri silloin kun olen puhelimessa jonkun kanssa.

Täysin eri mieltä 1 2 3 4 5 6 7 Täysin samaa
mieltä

13. Ainoa hetki, jolloin voin olla varma siitä, että lapseni rakastaa minua, on kun hän hymyilee minulle.

Täysin eri mieltä 1 2 3 4 5 6 7 Täysin samaa
mieltä

14. Siitä, että lapsi käyttäytyy hyvin, voit parhaiten päätellä hänen rakastavan sinua.

Täysin eri mieltä 1 2 3 4 5 6 7 Täysin samaa
mieltä